

Interreg
Deutschland - Danmark

EUROPEAN UNION

KursKultur

Nabosprog i Region Sønderjylland-Schleswig

S. 04

S. 18

S. 38/39

Prof. Elin Fredsted

Hvorfor er dansk og tysk ikke fremmedsprog i Sønderjylland-Schleswig?

Renate Jacob

Status for danskundervisningen i Schleswig-Holstein

Leg med sprog

Børnehavebørn lærer tysk med Rasmus Klump

Forord

Den dansk-tyske grænseregion rummer en mangfoldig kultur og giver mulighed for at beskæftige sig med forskellige sprog hver dag. Flertallet taler dansk eller tysk, nogle taler begge sprog, og andre igen har kendskab til de regionale sprog plattysk og sønderjysk samt mindretalssproget frisisk. Sprog er nøglen til at forstå hinanden.

Hvis man kan læse og forstå tekster, artikler og nyheder på nabosproget, åbner der sig en helt ny verden. Man dykker ned i hverdagen i nabolandet, lærer af erfaringer og måder at arbejde på. Derved får man inspiration til ens eget område, til projekter og nye former for samarbejde. Region Sønderjylland-Schleswig har beskæftiget sig med det dansk-tyske samarbejde i mere end 20 år, og her spiller nabosproget en stor rolle. Regionen støtter nabosproglæringen med projekter, initiativer, undervisningsmaterialer og muligheder for at opnå støtte til grænseoverskridende møder.

Især i den senere tid er der blevet talt meget om sprogkompetencers store betydning, og det gælder i stigende grad inden for erhvervslivet. Tyskkundskaberne er generelt faldende i Danmark, da skoleelever og studerende vælger tysk som fag fra på et tidligt tidspunkt. Hvordan kan

man vække interessen på ny og øge lysten til at lære sprog? De grænse-nære kommuner i Danmark har taget et modigt skridt og underviser nu i tysk fra henholdsvis 0. og 3. klasse. ADS-børnehaverne syd for grænsen har en danskprofil og mødes regelmæssigt med børnehaver nord for grænsen. Tidlig sprogstart kan betale sig. Især børn har nemt ved at skifte fra et sprog til et andet, det gør de helt ubesværet. Her

Det betaler sig at lære sprog

bliver der lagt et vigtigt fundament for regionens fremtid.

Denne udgave af nabosprogspublikationen belyser meget forskellige aspekter af nabosprogene dansk og tysk. Den indeholder bl.a. en introduktion til sprogudviklingen i grænselandet og forslag til fremtidige tiltag, aktuelle tal fra Danmark og Tyskland, interviews med praktikere samt artikler om projekter og undervisningsmaterialer. Lad dig blive inspireret og tilskyndet til at lære lidt nabosprog efter læsningen.

Ingo Degner

Formand for Kulturudvalg
Sønderjylland-Schleswig

Kolofon:

ISBN 978-87-970908-1-7 | 2018

Redaktion:

Angela Jensen
Annika Carstensen
Anne-Mette Olsen

Udgiver:

Region Sønderjylland-Schleswig
Regionskontor & Infocenter
Lyren 1 | DK-6330 Padborg
Tel: +45 74 67 05 01
www.region.dk
www.kulturfokus.dk
www.kulturakademi.dk
www.pendlerinfo.org

Billeder:

Tim Riediger (Cover, 4-13, 15-20, 22, 24-26, 31-35, 37, 39, 42, Bagside)
Angela Jensen (Cover, 12, 21, 36, 40, 41)
Hans Sødnergård, Copyright: Dansk Industri (27-29)
Projektaktører

Grafik og Layout:

FRESH!KONZEPT GmbH, Maike Liepolt

Region Sønderjylland-Schleswig

Region Sønderjylland-Schleswig har et særligt fokus på områderne sprog, kultur og skole. Siden oprettelsen i 1997 er der udviklet og gennemført en række dansk-tyske initiativer, der er ydet støtte til projekter og samarbejdet på tværs af grænsen er blevet styrket. I 2004 vedtog regionens bestyrelse desuden en sprogresolution, som understreger, hvor vigtigt det er at have sprogkompetencer i nabosproget i grænselandet. Lige siden har Region Sønderjylland-Schleswig taget initiativ til en lang række aktiviteter for at vække interessen for at lære nabosprogene dansk og tysk, herunder muligheder for børn og unge for at mødes, efteruddannelse af lærere og udvikling af undervisningsmaterialer.

Indhold

Forord: Ingo Degner, Formand Kulturudvalg Sønderjylland-Schleswig.....02

Prof. Elin Fredsted, Europa-Universität Flensburg:

Hvorfor er dansk og tysk ikke fremmedsprog i Sønderjylland-Schleswig? 04-12

Et historisk tilbageblik04-06

Hvad betyder 'fremmed', og hvorfor skal vi ikke benævne hinandens sprog som 'fremmedsprog'? 06

Den aktuelle sprogsituation i skolesammenhæng 07

Nabosprogsdidaktik08-12

Camilla Hansen ph.d., UC Syd:

Status for tyskundervisningen i Danmark.....13-17

Renate Jacob, IQSH

Nabosproglæring: Status for danskundervisningen på offentlige skoler i Schleswig-Holstein 2018..... 18-24

Indledning..... 18-21

Tandemlæringens faser..... 21-24

Betydningen af nabosprogskompetencer:25-31

Indledende artikel Erla Hallsteinsdóttir, Interreg-projekt kultKIT25-26

Interview med Mette Fjord Sørensen, DI..... 27-29

Interview med Simone Lange, overborgmester Flensburg.....30-31

Katrine Fleckner Gravholt, Interreg-projekt KursKultur

Sammen om det fælles32-35

Møder mellem danske og tyske skoleklasser på museer i grænseregionen

Sprogprojekter 36-43

Grænseoverskridende møder i tidlig tyskundervisning..... 36-37

Børn lærer tysk med Rasmus Klump..... 38-39

Hanna og Mikkel på opdagelsesrejse40-41

Nyt materiale om det grænseoverskridende arbejdsmarked til unge..... 42

Kulturakademi.....43

Hvorfor er dansk og tysk ikke fremmedsprog i Sønderjylland-Schleswig?

Prof. Elin Fredsted, Europa-Universität Flensburg

Et historisk tilbageblik

I året 1115 bliver Knud Lavard grænsejarl, en slags tilsynsførende for området mellem Kongeåen og Ejderen. Med Abelslægten får Sønderjylland/Slesvig status som selvstændigt hertugdømme i 1232, da Abel får Sønderjylland som len og bliver den første hertug af Slesvig (Buch 2005: 14ff). Vi kan fastslå, at slesvigere i ca. 1000 år (frem til delingen i 1920) har været hjemmehørende i den samme regionale enhed mellem Kongeåen og Ejderen – hvad enten regionen nu betegnes som Sønderjylland eller som Slesvig.

Frem til 1800-tallet, da nationalismen for alvor stifter ufred, er Slesvig et område med en ret ensartet folkekultur med lokale særpræg (se f.eks. Feilberg: 1863, 1899), men med mange forskellige sprogvarieteter. Sprogene bliver brugt til at kommunikere med, ikke til at markere national identitet. Tager vi Flensburg by som eksempel, er følgende sprogvarieteter repræsenteret i perioden fra ca. 1200 til ca. 1900: 1) sønderjysk i tale og skrift, 2) latin i skrift, 3) nedertysk i tale og skrift, 4) højtysk i tale og skrift, 5) dansk overvejende som skriftsprog og 6) frisisk som talesprog. Kilder tyder på, at sønderjysk har været det dominerende talesprog i det 13. og 14. århundrede. Fra omkring 1300 har Flensburg by bevaret tre håndskrifter, som er skrevet på denne jyske variant af middelalderdansk:

Flensburg Stadsret, et håndskrift af Jyske Lov samt St. Knuds Gildes Skrå. Mest præget af sønderjyske træk er Flensburg Stadsret, som oprindeligt er skrevet på latin i 1284, men bliver oversat omkring år 1300 med henblik på at blive læst højt

Fra ca. 1200 til 1900 var 6 sprogvarieteter repræsenteret

for borgerne foran rådhuset. Ellers er de fleste administrative og juridiske tekster fra middelalderen på latin. Vi finder altså frem til midten af det 14. århundrede en nogenlunde stabil sprogsituation med sønderjysk som dominerende talesprog og middelalderlatin som skriftsprog.

Denne situation ændrer sig hen imod slutningen af det 14. århundrede, hvor nedertysk ekspanderer både som talesprog og som skriftsprog. Det skyldes dels en indvandring af nedertysktalende handelsfolk og håndværkere, dels at kommunikationen mellem det tyske kancelli og forvaltningen i Flensburg fra slutningen af det 14. århundrede foregår på den lybske variant af nedertysk. Mens det skrevne nedertysk følger den lybske standard, siges den talte variant at indeholde særdeles mange sønderjyske træk. Samtidig synker sønderjysk ned til at blive bøndernes og tjenestefolkenes sprog, mens nedertysk blev den nye prestigevariant. Et tydeligt tegn på dette sprogskift i Flensburg er, at Flensburg Stadsret nu oversættes til nedertysk. Det sker oven i købet to gange: i 1432 og 1492. Allerede fra 1540 begynder det nedertyske sprogs tilbagegang som dominerende skriftsprog. Igen er det det tyske kancelli, der sætter skub i sprogskiftet: Fra midten af det 16. århundrede skriver det tyske kancelli i København på højtysk (Schütt 1921).

Kirken skifter sprog senere end forvaltningen, hvilket hænger sammen med, at reformationen foregår på nedertysk, og skolesproget følger kirkesproget. Indtil 1638 undervises der på Gelehrtschule efter en nedertysk-latin lærebog. Men i 1638 forby-

Sprogskifte

der generalsuper-intendenten for kirke og skole, Stephan Klotz, brugen af nedertyske bøger på Gelehrtenschule og indfører højtysk som undervisningssprog.

I slutningen af 1600-tallet har vi altså et sprogligt kludetæppe: Sønderjysk tales af bønderne, som kommer ind til byen for at handle, og af tjenestefolk, som ofte kommer fra oplandet. Handelsfolk og håndværkere snakker først og fremmest nedertysk, mens kirke, skoleforvaltning og kulturliv nu domineres af højtysk som den nye prestigevarietet (se Danckwerth 1652). Vi kan gå ud fra, at mange individer har været bi- eller trilingvale med i det mindste receptiv kompetence inden for to eller tre af de nævnte sprogvareteter.

Nationalismens opkomst i det 19. århundrede får som bekendt voldsomme konsekvenser for den politiske og sproglige situation i hertugdømmet Slesvig. Nationalismens idéer om enhed mellem folk, nation, stat og sprog kommer udefra og slår i første omgang ikke rigtig an i Slesvig. Men interessen for sproget som symbol på national identitet finder også sine fortalere, f.eks. i Christian Paulsens velkendte bog fra 1837: "Det danske Sprog i Hertugdømmet Slesvig".

Et veldokumenteret eksempel på, at nationalismens ideer om enhed mellem sprog, nation, folk (og de deraf følgende sprogreskripter) modtages med skepsis i Flensburg, er striden om undervisningssproget på Flensburger Gelehrtenschule, hvor dansk i 1851 skal indføres som undervisningssprog på lige fod med højtysk: Efter den første slesvigske krig 1848-1850 sker der en sproglig reorganisering af latin- og katedralskolerne i Slesvig: Haderslev Katedralskole får dansk som undervisningssprog, Domschule i Slesvig by tysk, mens Flensburger Gelehrtenschule får pålagt at undervise på både dansk og tysk. Dog indeholder reskripterne intet præcist om sprogfordelingen, så meget er lagt op til skolelederens fortolkning. I moderne terminologi indfører man altså bilingval undervisning med det formål, at studenterne skal have mulighed for at læse videre enten i Kiel el-

1. slesvigske krig 1848-1850

ler i København. Herved sikres, at der bliver uddannet præster, sagførere og embedsmænd, der behersker dansk, til de nordlige, sønderjyske talende områder af hertugdømmet – helt i overensstemmelse med tankegangen i Christian Paulsens bog fra 1837.

Bortset fra at bilingval undervisning i 1851 må siges at have været noget af et pædagogisk eksperiment, så udløser det bilingvale curriculum for Gelehrtenschule forundring og protest i byrådet i Flensburg. I diskussionen om det nye sprogcurriculum udtaler rådmand P.E. Petersen følgende:

Zu der Anschauung, dass das Wohl des Gesamtstaats erfordere, dass die dänische Sprache bei uns eingeführt und eingepflegt werde, kann ich mich niemals erheben. Im Gegenteil! Wir waren gute Dänen mit unseren deutschen Zungen, das haben wir 1848 wahrhaft bewiesen! Aber wenn man uns nicht mehr als Dänen anerkennen will mit unserer deutschen Sprache – gut – dann sind wir es nicht! [...] Es ist traurig, dass man auf diese unglückselige Idee, die Danisierung des Herzogtums, gekommen ist. (zitiert nach Søndergaard 1984: 71)

Dette citat giver et godt indtryk af den traditionelle slesvigske holdning til spørgsmålet om sprog og national identitet: Der er ikke nødvendigvis tale om nogen overensstemmelse mellem sprog og nationalt tilhørsforhold. Man kan være kongetro dansker og tale tysk, men man kan også – som vi stadig ser den dag i dag – have sønderjysk som sit foretrukne familiesprog og føle sig hørende til den tyske folkegruppe. Her har vi også en forklaring på, hvorfor den sprogplanlægning, som mellem de to slesvigske krige blev praktiseret fra det fjerne København, var ude af trit med de faktiske sproglige forhold.

Ideen om identiteten mellem sprog og nationalitet var ikke traditionelt en del af den slesvigske måde at tænke på, og der skulle megen nationalistisk propaganda til fra begge sider for at overbevise befolkningen om, at sådan burde det være: Man skulle værsgo betragte det andet sprog som 'fremmed' og lægge vægt på at markere sin egen nationale identitet ved hjælp af sproget. Desværre slog denne tankegang igennem og har på godt og ondt (mest ondt!) præget opfattelsen i regionen i de sidste ca. 150 år. Men hvis vi ser på sprogforholdene i dag, er det de facto stadig den slesvigske arv, der slår igennem mange steder: Medlemmer af det danske mindretal har i mange tilfælde højtysk som hjemmesprog, mens det tyske mindretal stadig er stærkt præget af sønderjysk (se endvidere Fredsted 2009a, 2009b).

Hvad betyder 'fremmed', og hvorfor skal vi ikke benævne hinandens sprog som 'fremmedsprog'?

Ordet 'fremmed' har negative konnotationer: noget, der er fremmed, er ikke vores eget og hører ikke til her. Ordet kommer fra middelnedertysk vremede, svarende til oldhøjtysk framadi, fremidi og grundbetydningen er 'noget, som er borte eller fjernet fra' (Niels Åge Nielsen 1966: 115, Pfeifer 1995: 373). Alene ordets etymologi står i kontrast til regionens historie.

Ikke blot nationalismen, men også mere sofistikerede tænkemåder har vænnet os til at tænke i sort-hvide modsætninger som 'vi og de andre'. Denne meget bekvemme måde at fortolke verden på går igen (omend mere skjult) i begrebet interkulturalitet, der i høj grad har som præmis, at der er kulturelle forskelle

og dermed betoner **Interkulturalitet** alteritet/ anderledes-

hed. Det er naturligvis også den tankegang, der ligger bag, når vi betegner alle andre sprog end vores eget/ egne som 'fremmede' sprog. Men betoningen af anderledeshed får os til at overse de mange fælles træk, som slesvigere nord og syd for grænsen har: stort set samme etni, samme religion, historie, kulturel arv. Og i sidste ende er vi vel alle europæere, når vi får kradset den nationalistiske fernis af. Hvis vi stadig vælger at fokusere på anderledeshed, så bliver verden ikke et bedre eller fredeligere sted at være!

Da de nationalistiske stridigheder i det 19. århundrede begyndte, blev Slesvigs sproglige mangfoldighed omfortolket til at være udtryk for sproglige og nationale modsætninger, og 'sprogstriden'/ 'sprogkampen' blev blæst op til at spille en særdeles afgørende rolle for fjendtlighederne, der senere gik over i regulære, blodige krige. Derfor er det også logisk, at det netop er med sprogene vi må sætte ind igen for at bygge broer og finde tilbage til en følelse af naboskab.

Den aktuelle sprogsituation i skolesammenhæng

Tysk – forskellige varieteter af det tyske sprog – tales i dag af ca. 112 millioner mennesker som førstesprog og er langt det største sprog i EU. I mine forældres og bedsteforældres generation tilhørte tysk det repertoire af sprog, som sønderjyder i Nordslesvig beherskede. Sådan er det ikke mere. Derfor bør tyskundervisningen i regionen intensiveres: Initiativet i de grænsenære kommuner at tilbyde tysk fra klasse 0 eller 3 er et godt og rosværdigt skridt i den rigtige retning.

Dansk tilbydes i de fleste skoleformer i grænseområdet syd for grænsen, men interessen for faget har været faldende i de seneste år. Det mærker vi også på universitetet. Et stort problem er, at faget først tilbydes fra syvende klasse i det offentlige skolesystem. Og desværre har dansk siden 2006 en meget svag position i grundskolen, efter at engelsk blev gjort obligatorisk. Flensburg besøges af flere millioner danske indkøbsturister hvert år, og går man en tur op og ned ad gågaden en lørdag formiddag, hører man mere dansk og sønderjysk end tysk. Sønderjysk er næsten uddød syd for grænsen, og dansk beherskes ikke af så mange, når vi bevæger os uden for Flensburg by.

Det tager tid at lære sprog, og det tager ikke mindst tid at nå op på højt niveau. Ved sen start på faget dansk i skolesystemet syd for grænsen og mulighed for tidligt fravalg af tysk nord for grænsen når de fleste learners ikke ud over et elementært niveau. Og det er ikke godt nok! Her har

Det tager tid at lære sprog

vi en særlig opgave og chance i regionen for at forbedre niveauet.

Løsningerne er tidligere start på dansk syd for grænsen og senere fravalg af tysk nord for grænsen.

Hvis skoleelever lærer hinandens sprog på nogenlunde samme tidspunkt i deres skoleforløb, ville det også være en stor hjælp for partnerskaber mellem skolerne nord og syd for grænsen. Tysk og dansk er nabosprog med store muligheder for personlige kontakter – for møde mellem skoleklasser, sportsklubber osv., hvilket er en opgave, som netop Regionens kulturarbejde gør en særdeles professionel og dygtig indsats for at støtte.

Som en særlig vigtig (men desværre ofte overset) faktor vil jeg gerne fremhæve dannelsesaspektet: Vi har en rig skat af fælles traditioner og en århundredelang fælles historie i Slesvig nord og syd for landegrænsen. Vores kulturelle arv og historie kan vi kun pleje og opretholde, hvis vi læser og taler hinandens sprog. Ellers forstår vi ikke, hvem vi er.

Dernæst er der det regionale arbejdsmarked: Gode dansk- og tyskkundskaber er i dag en stor fordel på det grænsenære arbejdsmarked. Det oplever vi hver eneste dag i Flensburg.

Endelig er der de mindretalspolitiske aspekter: Naturligvis bør også mindretalsskolerne inddrages, da de jo sidder inde med en særlig ekspertise, specielt på grundskoleområdet. De bruges som bekendt i stort omfang også af flertalsbefolkningen som sprogskoler, men det er jo ikke deres egentlige opgave.

Efter dette ultra-korte overblik over den aktuelle situation for dansk- og tyskundervisningen vil jeg komme til det egentlige tema: udviklingen af en nabosprogsdidaktik.

Nabosprogsdidaktik

Den nye læseplan for dansk i de offentlige skoler i Schleswig-Holstein: Fachanforderungen für das Fach Dänisch an den allgemeinbildenden Schulen, Sekundarstufe I und Sekundarstufe II gældende fra 2016 har indført begrebet 'nabosprogsundervisning' for dansk. Men hvad ligger der i begrebet nabosprog/ Nachbarsprache?

Der ligger den tanke i det, at dansk og tysk ikke er egentlige fremmedsprog i regionen: For nogle er det førstesprog eller et af to (eller tre) førstesprog, for andre er naboens sprog et andetsprog, for andre igen et fremmedsprog. Men for alle er henholdsvis dansk og tysk et nabosprog, nemlig naboens sprog. Begrebet nabosprog kender jeg fra to forskellige kontekster, nemlig en internordisk kontekst og en tysk-fransk-tjekkisk-polsk-nederlandsk-dansk kontekst.

Først lidt om det internordiske nabosprogsbegreb: Her bliver begrebet nabosprog brugt i forbindelse med det internordiske sprogsamarbejde og frem for alt i forbindelse med undervisning på gymnasier og universiteter i de nordiske naboers sprog. Begrebet nabosprog skal - på samme måde som her i regionen - ses i lyset af, at undervisningen i de andre nordiske sprog ikke er identisk med fremmedsprogsundervisning. Forskellen er imidlertid, at det internordiske nabosprogsbegreb til sigter receptive færdigheder (læse- og lyttekompetence) i de andre sprog (Cramer & Vive Larsen 1999): Her i regionen må vi tværtimod også arbejde hen imod en produktiv kompetence i nabosproget, at lære at tale og skrive hhv. dansk og tysk; for det er vigtige kompetencer på et fælles arbejdsmarked.

For alle er dansk hhv. tysk et nabosprog

I slutningen af 1990'erne fandtes der inden for Fachverband moderner Fremdsprachen en 'Arbeitsgruppe Nachbarsprachen', der specielt fokuserede på at udvikle en nabosprogsdidaktik. I de år var den såkaldte autonome indlæring det store dyr i den sprogdidaktiske åbenbaring, og der var enighed i gruppen om, at selvstyret læring i form af tandemgrupper, udvekslingsprogrammer mellem skoleklasser og møder mellem sproglearnere i eksterne læringsmiljøer var vejen frem. Det er netop også sådanne ideer, der spiller en stor rolle for Region Sønderjylland-Slesvigs udvekslingsprogrammer.

I begge de ovennævnte koncepter for nabosprog kan vi hente inspiration. Jeg vil her foreslå 4 principper, som jeg mener bør være vejledende for en nabosprogsdidaktik:

1. At lægge vægt på det fælles

Fra det internordiske begreb om nabosprog kan vi lære at understrege det fælles og det, der ligner hinanden i de to sprog og kulturer. I fremmedsprogdidaktik er der traditionelt en tilbøjelighed til at understrege det specielle: det specifikt danske, det specifikt tyske. Det er en betænkelig metodisk arv fra de såkaldte kontrastive metoder og ikke mindst den kontrastive 'Landeskunde', hvor man mener, at det, man bør lægge vægt på i undervisningen, er de sproglige og kulturelle forskelle. Men i stedet for at fremhæve det formentlig eksotiske og fremmede, sprogligt og kulturelt, bør man fokusere på det kendte og det fælles. Det vil i første række sige at indtage et andet perspektiv i undervisningen, nemlig det regionale og ikke mindst det europæiske perspektiv og ikke det nationalstatslige eller et nationalistisk perspektiv. Lad mig give et par eksempler på lighederne:

- Et stort fælles ordforråd: både fælles indoeuropæiske ord, nordvest-germanske arveord samt senere fælles indlån fra de romanske sprog og engelsk.
- Ens syntaktiske strukturer i fremsættende hovedsætninger med finit hovedverbum: Både dansk og tysk er såkaldte V2-sprog med inversion i hovedsætningen (her i modsætning til engelsk, der altid har subjekt-verbum-objekt som fast ordstilling og ikke er et V2-sprog).
- De regionale sprog (sønderjysk og nedertysk) danner overgangsformer mellem de to standardsprog, og her sidder en del elever i vores skoler med et sprogligt potentiale, der kan udnyttes i en grad, som underviserne måske ikke er opmærksomme på. F.eks. er sønderjysk fonologi/ udtale en god indgangsvinkel til tysk udtale, både hvad vokaler og konsonanter (specielt i udlyd) angår.
- Mere end 2000 ord kom ind i dansk gennem middel-nedertysk i Hansetiden. De er nu fælles, men indgår som en selvfølge i begge sprogs grundlæggende dagligdags ordforråd, substantiver som borger, rådhus, maler, murer, skomager, skrædder, slagter, værksted, arbejde, handel, regnskab, varer, mast, bukser, strømpe, støvle, gaffel, kop, krus, køkken, tallerken, også substantiver, som angiver mere abstrakte begreber som angst, frygt, fare, kunst, lykke, magt, rygte. Adjektiver som bange, fri, fremmed, from, færdig, kort, skøn, smuk, stille, stolt, svag. Verber som snakke, koge, bruge, føle, håbe....og hundredevis af andre ord. Hertil kommer talrige lokale og regionale lån i sønderjysk som mojn, kørbis, møts, dæckel, faeduch, kasten, mors, søte og fraseologiske vendinger som 'de gie æ it venøver' eller 'ha dum tøj for'.
- Middel-nedertysk fik også stor indflydelse på dansk orddannelse, da de nedertyske orddannelsestyper (specielt afledningsmønstre) blev særdeles produktive i det danske sprog.

Men endnu vigtigere er de kulturelle forbindelser og ligheder – og ikke mindst den århundreder gamle fælles kultur og historie. Kulturteoretisk kan man knytte an til moderne paradigmer som Wolfgang Iversen's Transkulturalitätstheorie eller den indiske germanist Anil Bhattis Ähnlichkeitstheorie, der netop fokuserer på ligheder, på evnen til empati og betoningen af grundlæggende fælles menneskelige, kulturelle og etiske koncepter.

01

2. At se sammenhængen mellem sprog og region/rum

Fra diskussionerne i gruppen inden for Fachverband moderner Fremdsprachen kan vi få inspiration til at tænke over, hvilken betydning grænseregioner har for et fredeligt Europa. Den daværende gruppe bestod af medlemmer fra alle områder, der grænser op til Tyskland – uanset om der bliver talt et slavisk, et romansk eller et nord- eller vestgermansk sprog. Det drejer sig altså om et geografisk-regionalt kriterium, der adskiller sig fra det internordiske koncept, der fokuserer stærkt på den nordiske sprogfamilies indbyrdes ligheder.

Geografisk nærhed åbner for muligheder, som egentlige fremmedsprog ikke har i samme omfang, nemlig muligheden for regelmæssige møder mellem skoleelever, der derigennem lærer hinanden bedre at kende og samtidig bærer sprogene ud af klasseværelserne til autentiske kommunikationssituationer. At lære sprog i 'den virkelige verden' uden for klasseværelset er en meget mere autentisk oplevelse og inddrager mange flere sproglige situationer, end klasseværelset kan byde på. At lære sprog i fællesskab med jævnaldrende fra den anden side af grænsen gør kommunikation og sproglæring levende og relevant.

Den kendte, nu desværre afdøde sprogdidaktiker Willis Edmonson fra det nu nedlagte Institut für Sprachlehr- und Sprachlernforschung ved Universität Hamburg, understreger gentagne gange i sine publikationer, at jævnaldrende er de bedste sproglærere:

Unter günstigen Bedingungen können Lerner sich gegenseitig effektives Feedback geben! D.h. auch Lerner können effektive Lehre liefern. Vieles spricht dafür, dass (...) Anregungen von anderen Lernern positive Lerneffekte haben.

(Edmondson 2002: 68)

3. At udarbejde didaktiske koncepter for at arbejde med heterogene learnergrupper

På skolerne i grænseregionen sidder der ofte elever i samme klasse, som har mange forskellige relationer til naboens sprog. Jeg vil gerne give et eksempel for at tydeliggøre, hvad jeg mener. For nogle måneder siden var jeg på en tysk fællesskole i Flensburg i en 9. klasse. I denne klasse med 24 elever i danskundervisningen sidder der to elever, hvis ene forældre er dansk, og som taler tysk og dansk derhjemme. Derudover to elever med udmærkede danskundskaber. For størstedelen af klassen er dansk ikke et egentligt 'fremmed' sprog på den måde, at de jo – så snart de bevæger sig ud i byen – ser danske skilte, reklamer og opslag, hører dansk talt på gaden. Nogle elever har kontakter til dansktalende kammerater, har forældre, der er grænsependlere, eller har måske gået i dansk børnehave. Ud over denne gruppe af 'nabosprogslearnere' sidder der også egentlige fremmedsprogslearnere i klassen, f.eks. to piger med migrationsbaggrund. De har sikkert valgt dansk, fordi de ved, at danskundskaber er vigtige for deres jobmuligheder i Flensburg.

Dette eksempel tjener til at anskueliggøre learnergruppens heterogenitet.

En egentlig fremmedsproglærner har ganske andre metodisk-didaktiske behov end en learner med dobbelt førstesprog eller med gode personlige kontakter til målsprogstalende. At undervise i nabosprog betyder at være fleksibel, at differentiere undervisning, at holde sammen på heterogene learnergrupper – og samtidig sørge for, at motivationen opretholdes hos alle medlemmer af gruppen. Det er en stor pædagogisk og didaktisk udfordring, som lærere skal forberedes på.

Undervisning i nabosprog

Det drejer sig naturligvis om, at udnytte den geografiske nærhed til at danne peer-groups af learnere, som gensidigt kan hjælpe hinanden med at lære hinandens sprog.

4. At udvikle potentialet i de autentiske sprog møder – hvad gør det til noget særligt?

Hvordan lærer vi at udnytte denne geografisk nære situation bedre? Hvordan sikrer vi, at mødet mellem dansk- og tysksprogede elever bliver en god oplevelse, der øger interessen for at lære hinandens sprog? Hvad er det for nogle faktorer, der afgør, om et sådant møde (ikke mellem sprog, men mellem individer, sprogbrugere) bliver til en succes? At sådanne møder får en vedvarende virkning og ikke blot er en enkeltstående begivenhed? At penge til de autentiske (sprog)møder gives ud på den rigtige måde, og dvs. en måde, der giver resultater?

Møder mellem danske og tyske elever

Ud fra de projekter, der er i gang i Regionen, bør der udarbejdes en mere generel guide for, hvad der gør et møde mellem danske og tyske skoleelever, lærlinge og andre unge til en god og lærerig og ikke mindst motiverende oplevelse. Jeg forestiller mig, at der udarbejdes en vejledning, der giver tips til forberedelse, gennemførelse og til efterfølgende 'kontaktpleje' efter mødet. Og jeg forestiller mig en vis forpligtelse til at følge vejledningens hovedtræk, hvis man modtager økonomisk støtte fra Regionen. Det vil sige forberedelse, bestemte koncepter for gennemførelse og opfølgning. Det, vi mangler at finde ud af, er, hvad der konkret gør et møde mellem f.eks. danske og tyske skoleelever til en succes. Er det en forudgående kontakt? God forberedelse? Varigheden af kontakten? Og hvilke fælles aktiviteter skaber kommunikation, kontakt og fællesskab?

Et udgangspunkt kan være de ekskursionsvejledninger, der i disse år udarbejdes i forbindelse med eksterne læringsmiljøer. De kan tjene som inspiration, men de skal have et ganske andet tilsnit, så de egner sig til tværsproglige og tvær- og transkulturelle møder. Det fører frem til det sidste vigtige punkt, jeg vil nævne, nemlig i højere grad at udnytte de regionale, eksterne læringsmiljøer på begge sider af grænsen.

04

Litteratur:

Bhatti, Anil et al. (2011) Ähnlichkeit. Ein kulturtheoretisches Paradigma. In: Internationales Archiv für Sozialgeschichte der deutschen Literatur 36, 233-247.

Buch, Jørn (2005) Synnejsk Historie. Æ Synnejsk Forening.

Cramer, Jens & Vive Larsen, Erik (1999) Dansk som nabosprog. Aarhus, Aarhus Universitetsforlag.

Danckwerth, C. (1652) Neue Landesbeschreibung der zwey Herzogthümer Schleswig und Holstein.

Edmondson, Willis J. (2002) Wissen, Können, Lernen – kognitive Verarbeitung und Grammatikentwicklung. In: Wolfgang Börner & Klaus Vogel (Hrsg.): Grammatik und Fremdspracherwerb. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 51-70.

Fachanforderungen für das Fach Dänisch an den allgemeinbildenden Schulen, Sekundarstufe I und Sekundarstufe II, Kiel: IQSH.

Feilberg, Henning Frederik (1863) Fra Heden. Haderslev.

Feilberg, Henning Frederik (1889 / 1922) Dansk Bondeliv. København: G.E.C. Gad.

Fredsted, Elin (2009a): Sprachen und Kulturen in Kontakt - deutsche und dänische Minderheiten in Sønderjylland/Schleswig. In: Stolz, Christel (Hrsg.):

Afsluttende bemærkninger

Det er en stor, men særdeles vigtig opgave at udvikle et koncept for en nabosprogsdidaktik. Men det er også forbundet med at udnytte den merværdi, som regionens historie, kultur og geografiske situation som grænseregion lægger op til.

1. Individuel merværdi

For det første er et godt kendskab til regionens sprog forbundet med individuelle fordele af dansesmæssig karakter, nemlig at lære den fælles kultur og den århundredelange fælles historie at kende: 'Zukunft braucht Herkunft' skriver filosofen Odo Marquard (2000: 66 ff.). Vi skal lære vores historie at kende og samtidig udvikle en åben mentalitet for naboen – netop i den yngre generation. Og det også selv om – eller nærmere fordi – visse politikere for tiden puster til den farlige ild, der hedder neo-nationalisme, berøringsangst og 'vi-er-os-selv-nok'-mentalitet.

For det andet er det et stort plus på det grænsenære arbejdsmarked, hvis en ansøger behersker regionens sprog på et funktionelt eller højt niveau.

2. Regional og samfundsmæssig merværdi

Udviklingen af en nabosprogsdidaktik bringer også samfundsmæssige fordele med sig for det regionale samarbejde og for det regionale arbejdsmarked. Det er vigtigt for regionen, at vi kan overbevise unge mennesker om, at de har en fremtid her, og en betoning af det gode naboforhold i kombination med gode sprogkundskaber kan være med til at fremme unge menneskers følelse af et tilhørsforhold til regionen. Kun gennem samarbejde kan vi blive mindre periferi, mindre udkant, og det kan ske ved at vi i fællesskab øger de unges kendskab til og dermed glæde over at høre hjemme i en region med en interessant historie og kultur og en spændende sproglig mangfoldighed.

Neben Deutsch. Die autochthonen Minderheiten- und Regionalsprachen Deutschlands. Bochum: Universitätsverlag Dr. N. Brockmeyer, 2009, 1-23.
Fredsted, Elin (2009b) Wenn Sprachen sich begegnen – Deutsch in dänischen Sprachvarietäten. In Stolz, Christel (Hrsg.): Unsere sprachlichen Nachbarn in Europa. Bochum: Universitätsverlag Dr. N. Brockmeyer, 2009, 1-18.
Marquard, Odo (2000) Philosophie des Städtischen. Studien. Stuttgart: Reclam.
Nielsen, Niels Åge (1966) Dansk Etymologisk Ordbog. København: Gyldendal.
Paulsen, Christian (1837) Det danske Sprog i Hertugdømmet Slesvig. København: Quist
Pfeiffer, Wolfgang (2003) Etymologisches Wörterbuch des Deutschen. München: dtv.
Schütt, Otto (1921) Flensburgs Sprache, in: Schleswig-Holsteinisches Jahrbuch 1921, 63-67. Søndergaard, Bent (1984) Dansk og tysk som undervisningssprog i Flensborg mellem de to slesvigske krige. Et forsøg med tosproget undervisning. In: Uddannelseshistorie 18, 31-86.
Welsch, Wolfgang: Was ist eigentlich Transkulturalität? In: Dorothee Kimmich & Schamma Schahadat (Hrsg.): Kulturen in Bewegung. Bielefeld: transcript Verlag, 25-40.

TYSKFAGETS STATUS I DANMARK

Camilla Hansen ph.d., UC Syd

Antallet af tyskstuderende på universiteterne i Danmark har det sidste årti være stødt faldende. Og også på læreruddannelsen er andelen af studerende der vælger tysk som undervisningsfag alarmerende. I skoleåret 2016-17 lå tallet på få 99 studerende. Disse tal indikerer at interessen for det tyske sprog er dalende. Dette er ærgerligt og kan på lang sigt have store økonomiske konsekvenser for Danmark, idet Tyskland som bekendt er Danmarks største handelspartner. Regeringen har da også forsøgt at vende denne negative tendens ved fx at udarbejde en "Strategi for styrkelse af fremmedsprog i uddannelsessystemet", der har til mål at "flere elever får solide sprogkompetencer til gavn for både den enkelte, arbejdsmarkedet og samfundet" (Undervisningsministeriet 2017). I 2016 lancerede regeringen desuden regeringens strategi for Tyskland (Regeringen 2016). Heraf fremgår tysk som

et særligt satsningsområde fra **Omfattende undersøgelse gennemføres** Regeringens side.

Som led i sidstnævnte strategi blev Deutscher Schul- und Sprachverein (DSSV), der administrerer de tyske mindretalsskoler i Danmark, bedt om at bidrage til udviklingen af tyskfaget. Center for Mindretalspædagogik ved UC Syd gennemførte i den forbindelse en større undersøgelse omkring tyskfagets status i Danmark. Undersøgelsen, der er finansieret af Kulturministeriet, skulle nærmere bestemt afdække hvilke udfordringer tysklærere står over for, når de skal undervise eleverne i tysk. I den forbindelse blev der sendt en spørgeskemaundersøgelse ud til alle tysklærere ved de danske folkeskoler, friskoler og gymnasier.

Undersøgelsen resulterede i i alt 748 besvarelser fra tysklærere landet over. I det følgende vil jeg præsentere nogle af undersøgelsens resultater og komme ind på hvad der kunne gøres for at imødegå nogle af de udfordringer, som tysklærerne peger på.

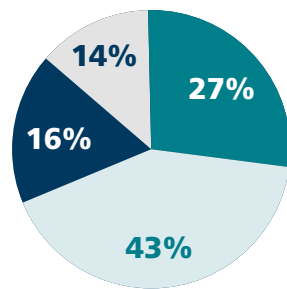
De emner som lærerne oplever som udfordrende handler primært om efterspørgsel af kompetencemuligheder, elevernes holdninger og motivation omkring tyskundervisningen, tilrettelæggelsen af undervisningen samt elevudveksling. Endelig peger lærerne på tyskfagets status i et samfundsmæssigt perspektiv som en væsentlig faktor, der har indflydelse på deres muligheder for undervisning.

Kompetenceudvikling

Undersøgelsen viser, at i alt 54 % af de adspurgte tysklærere vurderer, at de enten i høj grad eller i nogen grad har behov for kompetenceudvikling i forbindelse med deres virke som tysklærere. Her efterlyser lærerne særligt kompetenceudvikling i forhold til nyt og aktuelt undervisningsmateriale og kompetenceudvikling der har forbedring af deres sprogfærdigheder som mål.

Hvilke emneområder ønsker du kompetenceudvikling i?

- Forbedring af sprogfærdigheder
- Nyt og aktuelt undervisningsmateriale
- Viden om undervisningsforløb og tilrettelæggelse
- Andet

Kilde: National spørgeskemaundersøgelse blandt tysklærere – UC Syd, 2018. N=636)

Som det fremgår af ovenstående, efterlyser lærerne i mindre grad viden om undervisningsforløb og tilrettelæggelse heraf. Endelig tilkendegiver en del, at de ønsker sig kompetenceudvikling inden for alle tre ovennævnte områder. Disse tal understøttes også af interviews som vi i forbindelse med undersøgelsen har gennemført med tysklærere. Her beskrives mangfoldigheden af undervisningsmaterialer som fyldestgørende, men der peges på vanskeligheder i forhold til at kunne selektere i det store udbud der findes. Denne udfordring kunne fx afhjælpes ved, at man samlede en række forskellige undervisningsmaterialer i en portal, som ville gøre udvælgelsen af materialer nemmere. At lærerne efterlyser kompetenceudvikling der fremmer deres sprogfærdigheder på tysk, må ses i lyset af at kun 26% af lærerne vurderer deres egne sprogfærdigheder som værende på ekspert hhv. modersmålsniveau. Seksogtyve procent vurderer derimod, at de taler tysk flydende, mens 32 % vurderer de er rutinerede og hele 14 % mener kun at have et godt kendskab til det tyske sprog. Her kan man jo spørge sig selv om det er tilstrækkeligt, at flertallet af lærerne "kun" er rutineret hhv. har et godt kendskab til det tyske sprog.

Er tysk for vanskeligt?

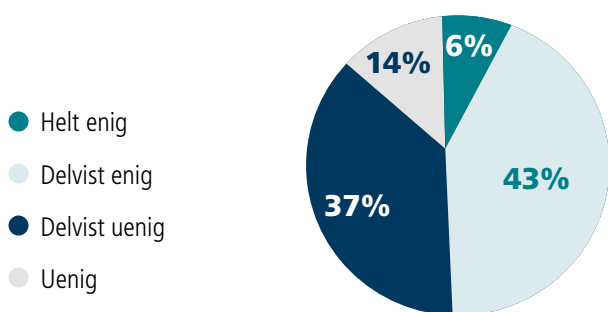
Elevernes holdninger og motivation omkring tyskundervisningen

Et andet væsentligt aspekt som lærerne påpeger som en udfordring er elevernes manglende motivation og glæde ved at tale det tyske sprog. Her svarer sammenlagt 48 %, at de enten er helt eller delvist uenige i, at elevernes motivation for at lære det tyske sprog er blevet styrket i de år hvor de har undervist. Det samme gør sig gældende for elevernes sproglige niveau som ifølge 57 % af lærerne ikke har forbedret sig i de år de har undervist. Inden for begge områder er det særligt de lærere der har arbejdet inden for faget i mere end 10 år som kan spore en negativ udvikling i elevernes sproglige kompetencer og motivation for at lære tysk. Det er i den forbindelse værd at bemærke, at undersøgelsen fokuserer på lærernes perspektiv og ikke elevernes. Tallene ville givetvis se anderledes ud, hvis det havde været eleverne, der var blevet adspurgt.

På spørgsmålet om hvorvidt eleverne er glade for at tale det tyske sprog, svarer lidt over halvdelen (51 %) at dette ikke er tilfældet. Denne tendens viser sig ligeledes i interviewene, hvor lærerne tilkendegiver at det er vanskeligt at motivere eleverne til at tale det tyske sprog. Dette kan der ifølge lærerne være forskellige forklaringer på. For det første spiller elevernes alder en væsentlig rolle. Særligt i udskolingen kan eleverne være generte og føle, at deres sproglige kompetencer ikke er tilstrækkelige til at stille sig op foran klassen og holde oplæg.

Hvor enig eller uenig er du i følgende udsagn: Eleverne er glade for at tale det tyske sprog

Kilde: National spørgeskemaundersøgelse blandt tysklærere – UC Syd 2018. N=713)

- Helt enig
- Delvist enig
- Delvist uenig
- Uenig

En anden forklaring kan være, at eleverne synes, at det tyske sprog er for svært og at de ikke kan se et behov for at tale det. Hele 64 % af de adspurgte lærere tilkendegiver i den forbindelse, at de enten er helt eller delvist enige i, at eleverne synes at tyskundervisningen er for svær, mens 65 % vurderer, at eleverne ikke synes det er nødvendigt at lære det tyske sprog, fordi tyskerne jo bare kan tale engelsk.

Disse tal viser, at tysklærere står over for en særlig væsentlig opgave der kan bidrage til at skabe motivation og sprogglæde hos eleverne, nemlig en tydeliggørelse af behovet for at tale tysk. Lærerne peger nemlig i deres svar på, at en af de største barrierer for det tyske sprog og dermed også for tyskfaget er, at relevansen af at tale tysk ikke er tydelig for eleverne. Samtidig indtager det tyske sprog ikke nogen særlig høj status i samfundet og forbindes tit med at være et vanskeligt og ikke brugbart sprog. Her peger lærerne også på, at forældrenes holdninger til tyskfaget har indflydelse på elevernes motivation. For lærerne handler det altså i høj grad om at skabe autentiske sprogsituationer, hvor eleverne kan knytte positive oplevelser og følelser til sproget og hvor der er balance mellem det formale og det indholdsmæssige. Derved gøres tysk til et nyttigt og relevant sprog.

Har enkelte af dine elever eller hele klassen nogensinde været på udveksling i Tyskland?

Kilde: National spørgeskemaundersøgelse blandt tysklærere – UC Syd, 2018. N=703)

- Ja, på en tysk skole
- Ja, på en dansk skole i det danske mindretal
- Nej
- Ved ikke

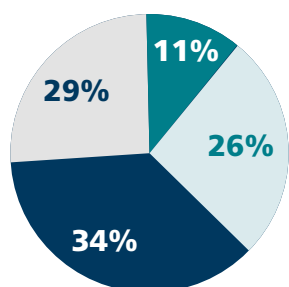
Elevudveksling

Undersøgelsen viser videre, at en af mulighederne for at tale tysk i autentiske sprogsituationer blandt andet er via elevudveksling. Elevudveksling er netop et aspekt, som lærerne vurderer, har positiv indflydelse på elevernes sproglige kompetencer og motivation for at lære tysk. Lidt over 20 % af lærerne har enten haft enkelte elever eller hele klassen på udveksling i Tyskland. Af de lærere hvis elever har været på udveksling, mener 70 %, at dette har påvirket elevernes sprogfærdigheder positivt, mens 74 % mener, at udvekslingen har øget elevernes motivation for at lære tysk.

Dette positive syn på elevudveksling afspejler sig også i, at 46 % af lærerne ønsker at komme i kontakt med en partnerskole i Tyskland. I den forbindelse svarer en del dog også, at de ikke har tid og ressourcer til at planlægge og gennemføre udvekslingsforløb, fordi de er pressede i forbindelse med deres undervisning. Hertil kommer, at det generelt kan være vanskeligt at finde en partnerskole. Et formaliseret samarbejde mellem to skoler kræver engagerede lærere med tid og overskud til at tage eleverne over grænsen eller planlægge kontakt gennem fx Skype eller andre sociale medier. Dette engagement er der desværre ikke altid tid til.

Hvor enig eller uenig er du i følgende udsagn?
Jeg har ressourcer og tid nok til at foretage detaljerede didaktiske og metodiske overvejelser i forbindelse med tilrettelæggelsen af min undervisning.

- Helt enig
- Delvist enig
- Delvist uenig
- Uenig

Kilde: National spørgeskemaundersøgelse blandt tysklærere – UC Syd 2018. N=713)

Tilrettelæggelse og planlægning af undervisningen

På spørgsmålet om hvorvidt de har ressourcer og tid nok til at foretage detaljerede didaktiske og metodiske overvejelser i forbindelse med tilrettelæggelse af deres undervisning svarer da også 34 % af lærerne, at de er delvist uenige med udsagnet, mens hele 29 % er helt uenige heri. Et lignende om ikke så ekstremt billede tegner sig ved spørgsmålet om, hvorvidt lærerne vurderer at have tid og ressourcer nok til at foretage de nødvendige didaktiske og metodiske overvejelser i forbindelse med tilrettelæggelse af deres undervisning. Her er det sammenlagt 51 % af lærerne der enten er delvist eller helt uenige heri.

De manglende ressourcer og den manglende tid ser dog ikke ud til at have at gøre med at tysk-faget ikke prioriteres tilstrækkeligt ude på skolerne. Treoghalvfjerds procent af de adspurgte vurderer, at de er enten helt eller delvist enige i at tysk-faget værdsættes tilstrækkeligt. Lærerne oplever ligeledes opbakning fra deres ledere, så det er heller ikke det der gør, at lærerne ikke føler at have tid og ressourcer nok til at tilrettelægge undervisningen tilfredsstillende. En forklaring kan muligvis findes i den seneste skolereform, som overordnet set har ført til, at en stor andel af lærere føler sig pressede på ressourcer og tid.

Endelig bad vi i undersøgelsen lærerne om at komme med bud på hvordan tysk-faget kan forbedres. De adspurgte peger i den forbindelse på både strukturelle aspekter og praktiske forhold, der vil kunne bidrage til at gøre tysk-faget mere attraktivt for eleverne. En gennemgående strukturel udfordring som lærerne henviser til, er som beskrevet ovenfor, at sproget ikke har en særlig høj status i samfundet. Dette gælder både politikerne og elevernes omgangskreds – særligt forældrenes holdning til tysk spiller en afgørende rolle for elevernes motivation for at lære sproget. Har forældrene haft dårlige erfaringer med tysk-faget vil disse smitte af på børnene. Det er derfor essentielt, at forældrene taler positivt og fordomsfrit om det tyske sprog. Andre strukturelle forandringer som lærerne efterlyser, er blandt

andet tidligere sprogstart og flere tysktimer. International forskning viser at en tidlig sprogstart fremmer glæde og motivation hos eleverne, men at den også stiller høje krav til lærernes evne til at tilrettelægge og planlægge undervisningen. Med den tidlige sprogstart i Tønder, Aabenraa og Sønderborg kommune samt projektet tidligere sprogstart på Københavns Universitet, er initiativer sat i gang, der i den henseende kan være vejvisende for resten af landet. Endelig peger lærerne på, at elevernes manglende motivation for at lære tysk - særligt i udskolingen – kunne afhjælpes ved, at tysk bliver et obligatorisk prøvefag.

Nogle af de mere praktiske forhold som lærerne mener kan styrke tyskfaget er konkrete samarbejder med tysktalende. Dette gælder ikke kun for eleverne og i form af fx partnerskoler - som nævnt i det foregående, men også for lærerne selv, som tilkendegiver at en øget kontakt med Tyskland og tysktalende vil kunne styrke deres sprogfærdigheder og fremme deres viden om aktuelle emner, der kan være interessante for eleverne. Endelig

Tidlig sprogstart

udtrykker lærerne et behov for sparring og viden- deling om blandt andet undervisningsmaterialer og undervisningsforløb. Særligt lærere på små skoler, som måske er de eneste tysklærere på skolen, ønsker flere muligheder for at udveksle ideer og erfaringer omkring tyskundervisningen.

Der ser altså ud til at være en del aspekter som de enkelte skoler, uddannelsesinstitutioner og politikere kan arbejde videre med og udvikle videre på for at fremme interessen for det tyske sprog. Som et helt afgørende aspekt står det, at eleverne motiveres til at tale sproget gennem autentiske sprogøvelser, der tydeliggør nødvendigheden og relevansen af at kunne tale det tyske sprog.

Nabosproglæring: Status for danskundervisningen på offentlige skoler i Schleswig-Holstein 2018

Renate Jacob, fagkonsulent i dansk ved Institut für Qualitätsentwicklung an
Schulen Schleswig-Holstein (IQSH)

Tal og fakta

I Schleswig-Holstein bliver der som led i skolernes individuelle fremmedsprogstilbud undervist i dansk som andet og/eller tredje fremmedsprog på 39 fællesskoler, 6 fællesskoler med gymnasial overbygning, 7 almendannende gymnasier og 8 erhvervsfaglige gymnasier. Derudover er der danskundervisning på nogle få grundskoler. Enkelte erhvervsskoler udbyder desuden dansk inden for andre fuldtidsskoleformer eller som led i det teoretiske forløb på tosporede uddannelser. Ca. 70 % af disse skoler ligger i Südschleswig og 30 % i Holstein.

Det er den enkelte skole, der afgør, om den ønsker at udbyde dansk som fag. For et 'lille' fag som dansk er det i den forbindelse også af afgørende betydning, om skolen råder over dansklærere på lang eller kort sigt. Ikke mindst i forbindelse med valgfagsområdet har elevernes og deres forældres valg indflydelse på, hvorvidt der bliver oprettet danskhold.

Ifølge statistikken fra undervisningsministeriet i Schleswig-Holstein lærte ca. 4.850 elever dansk som fremmedsprog på 64 offentlige skoler i Schleswig-Holstein i skoleåret 2017/18.

Niveauet for danskundervisningen følger 'Den Fælles Europæiske Referenceramme For Sprog' og tager grundlæggende afsæt i de uddannelsesstandarder, som kulturministrene fra samtlige tyske delstater har fastlagt for det første fremmedsprog engelsk/fransk. I Schleswig-Holstein gælder læreplanen for dansk på 7.-13. klassetrin (Fachanforderungen Dänisch in der Sekundarstufe I und II) på almendannende skoler og læreplanen for videreførte og nystartede fremmedsprog (Fachanforderungen für fortgeführte und neubegonnene

Dansk er fremmedsprog og tillige nabosprog

Fremdsprachen) på erhvervsfaglige gymnasier.

I forhold til krav og eksamen falder dansk ind under spektret for de moderne fremmedsprog, der undervises i i Schleswig-Holstein. Nærheden til Danmark gør dog dansk til et nabosprog, hvor særlige didaktiske forhold gør sig gældende.

Som nabosprog skal dansk ses i forhold til tysk-faget i Sønderjylland. Der er også udviklet lignende koncepter for nabosprogs særlige didaktiske krav i andre tyske grænseregioner. Erfaringsudveksling, kontakter og sammenligninger går især på elevernes alder, når de begynder at lære nabosproget, dansk-tyske møder mellem skoleelever og elevudvekslinger, samarbejde mellem dansk- og tysklærere med fælles arrangementer samt udvikling af dansk-tysk undervisningsmateriale. I mere end 20 år har Region Sønderjylland-Schleswig og i de senere år tillige Femern Bælt-regionen arbejdet for at styrke dansk-tysk nabosproglæring og samarbejdet mellem skoler. Begge regioner

tilbyder i øjeblikket f.eks. helt konkret transportpuljer, der henvender sig til skoler og er kommet i stand via Interreg-projekter.

Foruden at have status af et fremmedsprog i skolen og de didaktiske hensyn som nabosprog hører dansk også til de regionale sprog og mindretalssprog i Schleswig-Holstein, og der kan drages paralleller til fagene nedertysk og frisisk på offentlige skoler. Det er nødvendigt at udvikle undervisningsmateriale til disse fag regionalt, fordi skolebogsforlagene grundet et begrænset oplagstal ikke er videre interesseret i dette særlige område. I alle tre fag er der desuden bestræbelser på at udvide og støtte tidlig sprogstart i grundskolen.

Årgangstrin og ugentlige timer

Nogle få grundskoler tæt på grænsen tilbyder dansk i op til to ugentlige timer i 1.-4. klasse. Ved Europa-Universität Flensburg har studerende med et afsluttet danskstudium siden sidste skoleår kunnet gennemføre det praktiske forløb af læreruddannelsen i grundskolen og vil således kunne undervise i dansk i disse skoler.

I 5.-6. klasse, hvor man ikke har andet fremmedsprog i Schleswig-Holstein, gøres der på fællesskoler og gymnasier sporadisk bestræbelser på at oprette introkurser eller arbejdsgrupper eller lade dansk indgå i deres 'enrichment'-program.

Nogle fællesskoler benytter sig af muligheden for at oprette dansk som valgfag i 9.-10. klasse med to ugentlige timer og et fleksibelt fokus.

Hovedandelen af danskundervisningen i Schleswig-Holstein ligger på 7.-13. klassetrin og er reguleret af bindende læreplaner med afsluttende eksamener. Dansk starter med fire ugentlige undervisningstimer pr. årgang i 7. klasse på fællesskoler og i 9. klasse på gymnasier samt i 11. klasse på alle skoleformer med undervisning indtil 13. klassetrin, hvor der alt efter niveau er tre til fire ugentlige undervisningstimer pr. årgang (Ved benævnelsen af klassetrin er der ikke taget højde for de G8-årgange, som vil blive udfaset i Schleswig-Holstein).

På offentlige skoler i Schleswig-Holstein kan en elev således alt efter skoleform lære dansk i op til syv år med et højt antal ugentlige undervisningstimer pr. skoleår. Danskundervisning har også en erhvervs- og studieforberedende funktion på 7.-13. klassetrin.

Elever kan aflægge mundtlig prøve i faget dansk til afgangseksamenen efter 9. klasse (Erster allgemeinbildender Schulabschluss), til afgangseksamenen efter 10. klasse (Mittlerer Schulabschluss) og til studentereksamen. Skriftlige studentereksamener kan aflægges på erhvervsfaglige gymnasier og på almindelige skoler, hvis der er valgt dansk som kernefag, i sidstnævnte tilfælde vil der være tale om centrale opgaver fra undervisningsministeriet i Schleswig-Holstein.

Der uddannes løbende lærere fra Europa-Universität Flensburg eller Christian-Albrechts-Universität Kiel, hvor de studerende efter et afsluttet danskstudium kan gennemføre det praktiske forløb af læreruddannelsen og efterfølgende få ansættelse på almindelige skoler og erhvervsskoler.

Indholdsmæssige fokusområder for faget

Henset til de særlige forhold omkring nabosprogsdidaktik og til at elever med dansk som skolefag kan udvide deres mulige jobmæssige søgeradius mod nord, indeholder den nye læreplan for dansk på 7.-13. klassetrin på almindendannede skoler, som har været gældende siden 2016, følgende særlige fokusområder:

- Emneorientering: Der arbejdes med emner og indhold, der er så autentiske som muligt, tilpasset elevernes sproglige niveau
- Opgaveorientering: Komplekse problemorienterede læringsopgaver, hvor eleverne sprogligt forhandler sig frem til begrebsbetydninger
- Genreorientering: Der arbejdes specifikt med teksttyper inden for ikkefiktive og fiktive genrekategorier
- Mundtlighed (samtale, lytteforståelse, udtale)
- Sproglige midler præsenteres og anskueliggøres (stilladsering, engl. scaffolding) med en leksikalsk tilgang
- Fokus på formen i koncentrerede faser, hvor der arbejdes med sproget, samt ledsagende øvelser i sproglige midler som understøttende funktion
- Nabosprogsdidaktik (forberedelse til tosprogede møder mellem elever i undervisningen, tosproget mediation, tandemlæring)
- Interkulturel og transkulturel læring i en dansk-tysk kontekst
- Erhvervsorientering

Dansk-tysk tandemlæring med skoleklasser i praksis

Idéen bag tandemlæring, som oprindeligt stammer fra den universitære verden, forudsætter modne og autonomt lærende studerende med to forskellige modersmål, som via gensidighedsprincippet og ved hjælp af autentiske materialer og opgaver på begge sprog udvalgt til formålet løbende hjælper hinanden 1:1 med at lære det andet sprog. Betegnelsen tandemlæring indikerer, at eleverne eller de studerende kommer et skridt fremad ved en fælles kraftanstrengelse.

Nogle af elementerne i konceptet kan overtages i skoleundervisningen i en dansk-tysk nabosprogs-kontekst. Man skal i den forbindelse dog være opmærksom på, at man til møder mellem skoleelever typisk har en meget stor samlet gruppe, at der grundet forskellige klassestørrelser kun sjældent kan skabes 1:1-konstellationer, at klassernes sproglige niveau kan være meget forskelligt, at elever typisk vil have behov for udførlig vejledning og hjælp til tilnærmelsesvist at indgå i autonom læring, og at møder mellem elever oftest har en meget begrænset tidsramme. Alligevel har tandem-

elementer vist sig at være en værdifuld del af sådanne møder eller elevudvekslinger, fordi eleverne kan arbejde intensivt med begge sprog både sprogligt og indholdsmæssigt i disse faser. Det forudsætter, at de er blevet forberedt på tandemsituationen af lærerne i undervisningen i hjemlandet og er bevidste om deres dobbeltrolle som én, der lærer nabosproget, og én der hjælper i funktionen som modersmåls ekspert.

Den grundlæggende fremgangsmåde i kooperativ læring „tænke – drøfte – præsentere“ / „Denken – Austausch – Präsentieren“, i mange fag kendt under den engelske betegnelse „think – pair – (square) – share“, er med den indtænkte tosprogethed en meget nyttig metode til tandemlæring i skoleklasser. Brugen af andre kooperative læringsmetoder kan berige den sproglige og sociale dynamik i tandemgrupperne, i de mindre

grupper eller i hele gruppen før, i, mellem eller efter de tre (til fire) tandemfaser.

Emnet kan vælges efter aftale mellem lærerne fra begge lande tilpasset alderstrin, læringsniveau og de emneområder, som måtte være obligatoriske i begge lande for henholdsvis dansk og tysk, eller eleverne kan få medbestemmelsesret: f.eks. fritid, familieliv, venskab, ernæring, sport, ferierejser, feriejobs, årstider, jul, natur, Nordsøen, Østersøen, miljøbeskyttelse, bæredygtighed, medier, digitalisering, fremtidsplaner, dansk-tysk samarbejde, historiske eller kulturelle aspekter og meget mere.

For forenklingens skyld betegnes større dansk-tyske læringsgrupper, altså tridems osv., også som tandemgrupper i det følgende. Faserne i et tandemforløb, f.eks. i en dobbelttime eller en udvekslingsformiddag, kan være opbygget som følger med tilsvarende tidskrav og opgaver:

01

Individuel tænkefase: 😊

I denne fase foretages en individuel idésamling, som allerede er forbundet med sproglig udmøntning af idéerne. Valg af sproget i opgaven kan variere alt efter emne og forkundskaber. Nogle gange vil det være hensigtsmæssigt først at arbejde indholdsmæssige og sproglige opgaver på modersmålet for at samle idéer. Undertiden vil der allerede her ligge en relevant udfordring i at anvende det respektive nabosprog. Nogle gange vil en mødedag eller et tandemforløb i Danmark som helhed være anlagt på dansk, den efterfølgende i Tyskland så på tysk.

02

Udvekslingsfase i tandemgruppen:

😊 (D) + 😊 (DK) vil være det mest ideelle, men
😊😊 (DK) + 😊😊😊 (D) er f.eks. også en mulighed

De forberedte idéer og sproglige udmøntninger behandles sprogligt og indholdsmæssigt enten på begge sprog eller på det aftalte sprog.

03

Præsentationsfase i en større gruppe:

😊😊😊😊😊😊😊 ...

Resultaterne præsenteres i en gruppe bestående af flere tandempar og/eller i et samlet dansk-tysk plenum, enten individuelt på det respektive nabosprog eller på det sprog, der er aftalt i tandemfasen.

Eksempel på arbejdsanvisninger i et tandemforløb

Følgende eksempel med tandemopgaver omkring emnet „hygge/Gemütlichkeit“, som kan erstattes med mange andre emner, anskueliggør fremgangsmåden. Eksemplet viser kun de dansk-sprogede arbejdsanvisninger, som de andre elever

ver får tilsvarende på tysk. Her er valgt den version, hvor eleverne entrerer på deres modersmål, får arbejdsanvisninger til udarbejdelsen af fælles begrebsbetydninger og til glosesamlingen på nabosproget og til sidst præsenterer resultaterne på deres nabosprog.

Tandemfase 01: tænke - 😊

Arbejdsanvisning til alle 😊 (DK)

Først skal du tænke alene og på dansk:

- a) Hvilke syv elementer er efter din opfattelse de vigtigste i forbindelse med hygge i dine omgivelser i Danmark? Notér dem.
- b) Hvad betyder hygge for dig personligt i din hverdag i Danmark?
Notér syv udsagn, der begynder med "Hygge betyder for mig, at ... / Hygge er ... / Jeg opfatter hygge som ..." el. lign.

Eleverne kan lave noter på et stykke papir, i en oprettet tandemmappe eller et tandemhæfte eller via teknisk udstyr som f.eks. en (eksisterende eller aftalt) digital notesbog på smartphones, tablets

eller bærbare computere. Det er vigtigt at huske, at alle noter skal være letlæselige og kunne vises frem, så eleverne kan få indblik i retskrivning og sætningsbygning hos hinanden.

01

Tandemfase 02: drøfte - f.eks. tandem 😊 (D) + 😊😊 (DK)

Arbejdsanvisning til alle 😊 (D)

Find to danske partnere.

a) Gennemgå alle lister fra tandemfase 01 sammen med de andre i tandemgruppen og lav en samling af hyggeglosser, der er nye for dig:

dansk – muligvis dansk forklaring – tysk

Snak på dansk og tysk om forskelle og ligheder, mens I skriver hver jeres lister med forklaringer på nabosproget. Hjælp hinanden med oversættelserne og forklaringerne.

b) (valgfrit) Hent danske og tyske tekster om hygge til alle i tandemgruppen fra katederet (eller følg links).

Læs dem højt for hinanden på modersmålet, forklar ord og vendinger for hinanden, diskutér teksternes indhold og fortsæt med at skrive jeres lister.

Man kan f.eks. danne makkerpar ved, at lærerne sammensætter dem, ved tilfældighedslege eller f.eks. en 'barometeropstilling', hvor vurderingen af hygges betydning i ens eget liv på en skala fra 0 til 10 bliver lagt til grund. Eleverne står så måske allerede ved siden af en potentielt egnet tandemmakker, der har samme mening.

Til opgave b), som også kan bruges til differentiering, medbringer lærerne på forhånd samlede korte danske og tyske tekster om emnet i et tilstrækkeligt antal kopier. Links vil også være en mulighed.

Der kan opstå et problem omkring tandemmakker, hvor kemien ikke passer sammen. Når man har forsøgt at få det til at fungere i et stykke tid, kan der foretages ændringer, hvor f.eks. 'stumme' tandempar mødes et aftalt sted og forsøger at finde nye makkere. Lærerne fra begge lande, som jo i reglen vil være til stede, kan tilbyde dette, hvis de kan mærke, at mere end et tandempar har problemer med at komme i gang med den sproglige udarbejdelse af fælles begrebsbetydninger.

Model for gloselisten i tandemfase 02:

dansk	Er der en dansk forklaring?	tysk
forskel, -len, -le	Der er forskel på ting hvis de adskiller sig fra hinanden.	Unterschied
lighed, -en, -er	Der er lighed mellem to ting hvis de næsten er identiske.	Ähnlichkeit
hygge, -n	...	Gemütlichkeit
...	slappe af	chillen
...

Tandemfase 03: præsentere - f.eks. 2 tandems med 😊 (D) + 😊 😊 (DK)

Arbejdsanvisning til alle 😊 (D)

Find en anden gruppe og sæt jer sammen omkring et bord.

- (valgfrit efter behov) Diskutér på dansk og tysk, hvad man kan sige, når man snakker om en anden persons opfattelse, og notér vendinger på nabosproget (f.eks. „Hun synes, at ...“).
- Referér en af dine makkeres opfattelse af hygge fra tandemfase 02 på dit nabosprog for de andre i gruppen. Brug gloselisterne. De andre skal nok hjælpe dig.
- Formulér i hele gruppen, hvad man burde vide om hygge i nabolandene. I kan blive enige om de vigtigste eller notere individuelle idéer.

I Danmark (på dansk)

In Deutschland (auf Deutsch)

Resultaterne fra opgave c) i de mindre grupper kan desuden også præsenteres i samlet plenum. Hvert gruppemedlem skal så være forberedt på

at præsentere og forklare en af idéerne på nabosproget for hele udvekslingsgruppen.

03

Litteraturhenvisninger om grundlag for tandemlæring:

Baguette, Friedhelm et al. (2001): Sprachenlernen im Tandem – Ein Leitfaden für die Schule. Landesinstitut für Schule und Weiterbildung Soest.

Brammerts, Helmut/Kleppin, Karin (Hrsg.) (2001): Selbstgesteuertes Sprachenlernen im Tandem. Stauffenburg. På dansk: Pors, Harald (ed.) (2001): Selvstyret fremmedsproglæring i tandem. (Sprog og Kulturmøde. 30). Aalborg: Center for Sprog og Interkulturelle Studier, Aalborg Universitet.

Behov for sprogkompetencer i nabo-sprogene dansk og tysk

Erla Hallsteinsdóttir, Interreg-projekt kultKIT

Hvis man slår ordet behov (Bedarf) op i den tyske ordbog Duden online,, finder man betydningen: „ngt. der behøves, ønskes i en bestemt situation; efterspørgsel efter ngt.“ Behovet for sprogkompetencer definerer vi således på den ene side som efterspørgslen efter disse kompetencer og på den anden side som ønsket om eller nødvendigheden af at besidde disse kompetencer. Vi taler på den ene side om en offentlig (forskellige former for efterspørgsel efter kompetencer fra samfundets side) og på den anden side om en privat (kompetencer udløst af private behov og ønsker) dimension af behovet for kompetencer i nabosprogene dansk og tysk. Det private og det offentlige behov opstår på baggrund af forskellige motivationer.

Privat motiveret behov

Det private behov kan både være fagligt motiveret eller motiveret af private ønsker. For det fagligt motiverede behøvs vedkommende er der på den ene side tale om et fagligt behov, når der kræves sprogkundskaber for at få adgang til relevant faglig information og viden. På den anden side er der tale om et fagpraktisk behov for at kunne agere succesfuldt i faglige sammenhænge. Behov motiveret af private ønsker opstår f.eks. i forbindelse med udlandsophold, kommunikation med familiemedlemmer eller venner, der taler et andet sprog, sprogligt-kulturelle eller historiske interesser og ønsket om adgang til viden på et andet sprog.

Offentligt motiveret behov

I den offentlige dimension af behovet forudsættes der i begge lande, Danmark og Tyskland, et behov for sprogkompetencer i andre sprog end ens eget sprog og engelsk. I Land Schleswig-Holsteins strategier er fremme af nabosproget dansk fastlagt på politisk plan. I Rammeplan for det dansk-tyske samarbejde (jf. Rammeplan 2015: 7) fremhæves styrkelsen af de danske sprogkompetencer således som en vigtig udfordring. Dansk som nabosprog er et skolefag, som dog ikke bliver endnu. Desuden findes dansk også er under-

Tyskkundskaber er meget vigtige for Danmark

I Danmark fremhæves fremmedsproglige og inden for handel. Især tyskkundskaber er meget vigtige for Danmark for at sikre og udbygge eksporten til Tyskland, Danmarks største samhandelspartner (jf. Tysklandstrategi 2016). Samtidig er der gennemført en række reformer af skoleuddannelserne og besparelser på universitetsuddannelserne, som ofte anføres som en hovedårsag til, at danskernes fremmedsproglige kompetencer bliver stadig dårligere (jf. Sprogstrategi 2017: 2). I slutningen af 2017 blev der taget et vigtigt skridt til at forbedre rammevilkårene for fremmedsprog i Danmark i form af en national sprogstrategi. Via målrettede tiltag i uddannelsessystemet som f.eks. etableringen af et nationalt center for fremmedsprog skal den være med til at sikre tilstrækkelige fremmedsproglige kompetencer.

Interreg4A-projektet SMiK (Nationale stereotyper og marketingstrategier i den dansk-tyske interkulturelle kommunikation) blev gennemført 2012-2015 under ledelse af Jörg Kilian og Erla Hallsteinsdóttir.

www.stereotypenprojekt.eu

Hvordan måler man behovet for sprog- og kulturkompetencer?

Erhvervslivets sprogbehov har spillet en vigtig rolle for den aktuelle sprogpolitik i forhold til dansk og tysk som nabosprog. Behovet måles ved f.eks. at spørge virksomheder direkte om deres estimerede behov eller undersøge stillingsopslag for efterspørgslen efter sproglige kompetencer.

Som led i SMiK-projektet har Sonja Vandermeeren foretaget en stor anlagt spørgeskemaundersøgelse om behovet for fremmedsprog i danske og tyske virksomheder og hoteller. Hun har analyseret besvarelser fra 189 tyske og 117 danske virksomheder samt 118 tyske og 133 danske hoteller, som oplyste, at de regelmæssigt eller meget ofte har kontakt med danskere/tyskere (jf. Vandermeeren 2016: 307, 315-316). I spørgeskemaet blev der både spurgt ind til de eksisterende sprogfærdigheder og den faktiske brug af engelsk, tysk og dansk ved kontakter med danskere/tyskere. Desuden blev deltagerne bedt om at vurdere det (subjektivt) formodede behov for sproglige kompetencer og viden om dansk/tysk kultur og mentalitet. Resultaterne giver et aktuelt og nuanceret indblik i den faktiske brug og behovet for dansk og tysk som nabosprog.

Det objektivt målbare merbehov for sproglige kompetencer fremstår som differencen mellem brugen af nabosproget og hyppigheden af kontakter til danske/tyske modersmålstalende. Omkring hver tredje danske virksomhed har et merbehov for tysk, mens merbehovet for dansk i tyske virksomheder er langt større, hvor ca. 90 % af de adspurgte virksomheder sjældent eller aldrig benytter dansk, selv om de regelmæssigt eller meget ofte har kontakt med danskere (jf. Vandermeeren 2016: 316-317).

Ud fra en økonomisk synsvinkel er det store objektive merbehov for dansk yderst interessant. Hvis man antager, at fremmedsproglige kompetencer er nøglen til nye markeder, og sproglige kompetencer således har betydelig indflydelse på en virksomheds økonomiske succes på et marked, så ligger der et stort potentiale gemt i at forbedre de danske sprogkompetencer i Nordtyskland. Det gælder både for de adspurgte virksomheder, som allerede plejer regelmæssige kontakter til Danmark eller har danske kunder, og for virksomheder, som har planer om at gøre forretninger med Danmark eller danske kunder og vil kunne forbedre deres resultater markant med dansk kundskaber og viden om dansk kultur og mentalitet.

Rammepplan = Rahmenplan Deutsch-Dänische Zusammenarbeit des Landes.

2015. Udgivet af Ministerium für Justiz, Kultur und Europa des Landes Schleswig-Holstein.

(03.10.2018)

Sprogstrategi = Strategi for styrkelse af fremmedsprog i uddannelsessystemet.

2017. Udgivet af Undervisningsministeriet & Uddannelses- og Forskningsministeriet.

www.regeringen.dk/media/4457/171128-strategi-for-styrkelse-af-fremmedsprog-i-uddannelsessystemet.pdf (03.10.2018)

Tysklandstrategi = Regeringens strategi for Tyskland. Udgivet af Udenrigsministeriet.

<http://www.stm.dk/multimedia/Tysklandsstrategi.pdf> (03.10.2018)

Vandermeeren, Sonja. 2016. Dänisch oder Deutsch?

Die Ergebnisse einer Fragebogenaktion unter norddeutschen und dänischen Manager_innen zum Sprachgebrauch und -bedarf ihrer Unternehmen. I: Linguistik online 79, Nr. 5, 291-322.

<https://bop.unibe.ch/linguistik-online/issue/view/678> (03.10.2018)

Interview med Mette Fjord Sørensen

Om vigtigheden af tysk i Danmark

? *Hvorfor er det relevant for en organisation som Dansk Industri (DI) at beskæftige sig med sprogkompetencer?*

... Vi har brug for et bredt spektrum af sprogkompetencer i Danmark. Vi har et erhvervsliv som skal begå sig på de internationale markeder, og som derfor har brug for medarbejdere med solide sprogkompetencer. Engelsk er ikke altid nok i disse sammenhænge.

Sprog er også vigtigt i forhold til vores uddannelsessystem, hvor undervisning i fremmedsprog skal dækkes ind med kompetente sproglærere. Her kan vi se, at der allerede nu begynder at være udfordringer, da flere går på pension de kommende år.

? *Hvilke behov ser du for at lære tysk i Danmark?*

... Tysk er et vigtigt sprog for dansk erhvervsliv, fordi Tyskland er vores største eksportmarked, og derfor er det interessant at have medarbejdere på alle niveauer, der kan forstå og begå sig på tysk.

Tyskland er jo vores naboland og har en stor betydning, både for erhvervslivet – men også i den politiske kontekst i EU. De er toneangivende på mange punkter, og derfor er det også nødvendigt, at vi ikke blot "nøjes" med engelsk. Inden for forskning har Tyskland spillet en afgørende rolle for vores historie og forståelse i det vestlige samfund f.eks. Kant, Einstein, Luhmann, Weber, Habermas.

? *Hvorfor skal man som elev eller studerende vælge tysk som fremmedsprog?*

... Fordi det er yderst attraktivt for danske virksomheder med medarbejdere, som kan andre fremmedsprog end engelsk, og som sagt er Tyskland vores største eksportmarked, så det er et klart plus, hvis man kan kommunikere på et veludviklet tysk. Men det er jo ikke kun pga. virksomheders interesse for medarbejdere, som kan begå sig på fremmedsprog – det er jo også et personligt gode at kunne andre sprog end dansk og engelsk. Det er en gave at kunne flere sprog. Det skal vi huske at gøre opmærksom på. Engelsk kan "alle" men at kunne tale tysk, fransk, russisk osv. – det er noget særligt!

? *Hvorfor er antallet af tysk-studerende, efter din mening, gået så meget ned de sidste par år?*

... Det er jo svært at give et entydigt svar på dette, men en del af faldet skyldes desværre en manglende interesse, og så mangler der nok indsigt og forståelse af, hvad man kan bruge uddannelsen til. Faldet i tysk er bemærkelsesværdigt, da langt flere elever har tysk i gymnasiet end fransk. Så noget kunne tyde på, at tyskfaget har nogle problemer, som der skal tages hånd om.

? *Hvordan kan man, efter din mening, få flere elever og studerende til at lære tysk?*

... Jeg tror, at man er nødt til at få prestigen tilbage til sprogene, og satse mere på sprog som en elitesatsning. Det vil tale til andre typer af studerende og smitte af på gymnasieniveau. Det er nødvendigt at sætte barren højt og stille krav til de studerende, og den vej rundt medvirke til at gøre studiet attraktivt.

? *Du har tidligere nævnt vigtigheden af dobbeltkompetencer, dvs. at eleverne specialiserer sig i et fagligt område men samtidig har sprogkompetencer. Hvordan mener du, at man kan understøtte, at eleverne vælger tysk til som supplerende kvalifikation?*

... Det kunne være ved at give nogle ekstra ECTS-point til at videreudvikle eller udbygge sprogkompetencer som supplement til en anden uddannelse. Eller ved at lave sommerkurser med særligt fagligrettede sprogfag f.eks. tysk for ingeniøren eller fransk for juristen.

? *Hvordan kan DI som den største erhvervsorganisation i Danmark støtte op om tysk?*

... Vi forsøger løbende at fortælle om virksomhedernes behov for sprogkompetencer ligesom vi også har kortlagt de konkrete behov for sprog gennem forskellige undersøgelser. Vi har i samarbejde med netværket "Ja til Sprog" afholdt forskellige konferencer, som f.eks. har synliggjort virksomheders udfordringer, når mangel på sprogkompetencer bliver en barriere for nye markedsfremstød, tabte ordrer mv. Og her er tysk jo et sprog, som der ofte er fokus på, da det fortsat er et af de mest efterspurgte fremmedsprog for virksomhederne.

? *Hvilke muligheder har I for at tage indflydelse på uddannelsessektoren?*

... Vi er løbende i dialog med undervisningsministeriet og uddannelses- og forskningsministeriet samt med politikere på Christiansborg. Vores medlemskreds er en vigtig aktør, og vi bringer jo deres bekymringer på uddannelsesområdet videre til beslutningstagerne i håb om at kunne gøre en forskel. Vi skal leve af kloge hoveder, og derfor er uddannelsesdagsordenen meget vigtig for vores medlemskreds.

? *Hvilken betydning har sprogkompetencer set ud fra erhvervslivets vinkel?*

... Veludviklede fremmedsprogskompetencer er et vigtigt parameter for danske virksomheder, som vil begå sig på de internationale markeder. Danske virksomheders aktiviteter rækker langt ud over Danmarks grænser, hvor aktiviteter som samhandel, etablering af datterselskaber og andre samarbejder er en stor del af de danske virksomheders virkelighed. Det giver behov for solide fremmedsprogskompetencer, da det er nødvendigt, at virksomhedernes medarbejdere er i stand til at kommunikere på fremmedsprog og samarbejde på tværs af landegrænser med forskellige sproggrupper. Derfor er stærke sprogkompetencer og kulturel indsigt et meget vigtigt element for danske virksomheder, som ønsker at få succes på det globale marked.

? *Kan du komme med et konkret eksempel på, hvor sprogkompetencer har gavnet en virksomhed?*

... Vi oplever, at medarbejdere med specifikke sprogkompetencer ofte er bindeleddet for virksomhederne mellem nye markeder eller kundegrupper. Vi har også konkrete eksempler på det modsatte, altså hvor en virksomhed f.eks. ikke har kunnet finde en ingeniør med tyskkompetencer og derfor måtte afstå fra nye markedsfremstød, hvilket jo er super ærgerligt.

? *Hvilke udfordringer kan det give for virksomheder, hvis tyskkompetencerne går mere og mere tilbage?*

... Som sagt kan virksomheder gå glip af nye markedsfremstød, eksportmuligheder eller samarbejder, når tyskkompetencerne ikke er tilstrækkelige.

? *Hvilke sprogkompetencer efterspørger jeres medlemmer?*

... Virksomhedernes behov for sprogkompetencer afspejler i høj grad de sprogområder, hvor virksomhederne har aktiviteter. Ud over engelsk peger de internationale virksomheder, som DI adspurgte i vores kortlægning, på et fremtidigt behov for tysk og fransk. Men også spansk, svensk og kinesisk er efterspurgt.

? *Hvordan kan man øge sprogkompetencerne? Hvilken indsats yder jeres medlemmer?*

... Det skal være attraktivt at kunne tale et eller flere fremmedsprog. Derfor er det vigtigt ikke alene at tale fremmedsprogskompetencer op blandt elever og studerende, men også i offentligheden generelt. Elever og studerende skal vide, at fremmedsproglige færdigheder er efterspurgt som kernekompetence eller som en såkaldt dobbeltkompetence.

Det er også yderst vigtigt, at elever og studerende bygger videre på deres oparbejdede sprogkompetencer på hvert uddannelsestrin og oplever en klar progression i deres læring og dermed motiveres til at lære sproget på det næste trin.

Det er vores indtryk, at vores medlemsvirksomheder gør meget for at efteruddanne inden for sprog og kulturel indsigt, når det er relevant eller nødvendigt ift. f.eks. en medarbejders udstationering, men denne indsats vil alt andet lige være mere frugtbar, hvis der er nogle sprogkompetencer at bygge videre på. Derfor er det så vigtigt at dyrke sprogkompetencer løbende under alle studieforløb.

Hvem er Mette Fjord Sørensen?

Mette Fjord Sørensen er chef for forskning og videregående uddannelser ved Dansk Industri (siden 1. juni 2018) og kommer fra en stilling som Policy Lead hos Novo Nordisk. Hun har tidligere været uddannelses- og forskningspolitisk chef i Dansk Erhverv. Desuden har hun arbejdet som politisk rådgiver for Det Konservative Folkeparti. Mette Fjord Sørensen har også tidligere været ansat i DI som konsulent, hvor hun beskæftigede sig med forskning og videregående uddannelser. Hun er uddannet cand.scient. pol. fra Aarhus Universitet i 2006.

Hvad er DI?

Dansk Industri (DI) er en privat erhvervsorganisation og arbejdsgiverforening for omkring 10.000 danske virksomheder. Udover traditionelle industrivirksomheder har den også medlemmer indenfor en række serviceerhverv i bred forstand.

Interview med Simone Lange

Om betydningen af dansk i Flensburg

? *Du stammer oprindeligt fra Thüringen. Hvordan oplevede du den første kontakt med det danske sprog, og hvilken rolle spiller dansk for dig i dag?*

... Jeg stiftede bekendtskab med det danske sprog gennem min mand, som allerede talte flydende dansk, da vi mødte hinanden. Senere blev også jeg medlem af SSF, og vores børn går i dansk skole i Flensburg. I øjeblikket tager jeg efteruddannelseskursus i dansk. Jeg gør mig umage for at lære sproget, og jeg har lyst til at tale dansk, når vi er sammen. Jeg elsker Danmark, og jeg elsker vores dansk-tyske region. Vi har så store muligheder for at arbejde sammen.

? *Hvor vigtige er sprogkompetencer på rådhuset i Flensburg?*

... Sprogkompetencer er meget vigtige hos os i forvaltningen. Vi styrker således regelmæssigt medarbejdernes sprogkompetencer i dansk, engelsk og for øjeblikket også i arabisk.

Det danske sprog er her af særlig stor betydning, da vi har et stort dansk mindretal i regionen, og danske statsborgere i øvrigt udgør den største gruppe blandt de udenlandske indbyggere. Vi har internationale kontakter til Danmark inden for mange forvaltningsområder, f.eks. uddannelse, kultur og byudvikling, eller hvis en dansk nabo bare kommer for at hente sit jagttegn.

? *Og hvor mange af medarbejderne på rådhuset kan tale og / eller forstå dansk?*

... Vi har desværre ikke nogen præcis opgørelse over, hvor mange af medarbejderne der taler dansk. Men jeg går ud fra, at der er tale om et ret højt antal. I befolkningen ligger andelen på ca. 20 procent, og på rådhuset vil billedet formodentlig ikke være anderledes. Nogle af dem kan man også henvende sig til på dansk med forvaltningsrelaterede spørgsmål, og det vil i så fald fremgå af dørskiltene. En god service over for vores besøgende, som også bliver benyttet. Inden for borgerservice er fremmedsprogskundskaberne naturligvis mere udprægede, hvorfor man her f.eks. også kan tilmelde sig på dansk. I stillingsopslag, særligt vedrørende ledende stillinger, ønskes kendskab til dansk.

? *Hvilke tiltag træffer du som øverste forvaltningschef for at fremme sprogkompetencerne i dansk på rådhuset? Og er det i det hele taget nødvendigt? Hvis ja, hvorfor?*

... Vi bestræber os på at forbedre medarbejdernes sprogkompetencer kontinuerligt. Vi tilbyder således løbende interne opkvalificeringstilbud som også finder sted i arbejdstiden. Behovet følger alene af det store antal danskere i byen og det danske mindretal. I § 82b i Schleswig-Holsteins forvaltningslov er det i øvrigt fastlagt, at dansk anerkendes som myndighedssprog i Flensburg by.

Hvem er Simone Lange?

Simone Lange er en tysk politiker (SPD) og tidligere medlem af Landtag Schleswig-Holstein. Siden den 15. januar 2017 har hun været Flensburgs første kvindelige overborgmester. Efter gennemført kandidatuddannelse i forvaltning (med politiet som fagområde) på Fachhochschule für Verwaltung und Dienstleistung i Altenholz i 1998, arbejdede hun som sagsbehandler ved kriminalpolitiet i Flensburg fra 1999 til 2012. Hendes to døtre går i dansk skole i Flensburg.

? *Man læser i medierne, at stadig flere danskere flytter til Flensburg. Kan man som dansksproget borger i byen også få information og formularer på dansk?*

... Vi kan desværre ikke stille dansksprogede formularer til rådighed. Men på områder med personlig borgerbetjening, hvor der udfyldes formularer, gør vi opmærksom på, at en række af rådhusets medarbejdere har sprogkompetencer i dansk, hvorfor forhold og spørgsmål også kan blive afklaret på dansk. Dertil kommer, at alle medarbejdere egentlig taler engelsk, og der derfor også er mulighed for at drøfte de forskellige anliggender på engelsk.

? *Gøres der fra forvaltningens side tiltag til at tilbyde yderligere information på dansk? Hvilke udfordringer står Flensburg by over for med hensyn til sprogkompetencerne?*

... Via målrettede tilbud og efteruddannelse bestræber vi os hele tiden på at øge andelen af medarbejdere med sprogkompetencer i dansk. Det hjælper os med hele tiden at forbedre tilbuddet. Det glæder os naturligvis også, når vi får dansksprogede ansøgere til ledige stillinger hos os. Jeg tager i øjeblikket også selv dansktimer for at forbedre mine sprogkunderskaber yderligere. For det er helt klart, at sprogkompetencer er en stor fordel her i grænseregionen og bidrager til den gensidige forståelse.

? *Hvilken betydning har dansk som sprogkompetence for byen som sådan?*

... Dansk er allestedsnærværende i byen. I forretningerne og restauranterne overalt i byen, men også i medierne og på en lang række møder. Dansk er således på alles læber, og det vil heller ikke ændre sig i fremtiden. Jo mere vi vokser sammen på tværs af grænsen, desto vigtigere bliver det. I den forbindelse er det naturligvis også vigtigt, at vi formår at nedbryde yderligere barrierer. Her udgør grænsekontroller og hegn snarere en hindring.

? *Hvilke tilbagemeldinger kommer der fra firmaer / virksomheder i Flensburg?*

... Erhvervslivet har også gavn af de mange tosprogede mennesker i byen. Mange forretningskontakter går på tværs af grænsen, og nærheden til grænsen spiller også en væsentlig rolle i forhold til etablering. Her er det naturligvis en hjælp, at vores erhvervsfremmeselskab også har danske sprogkompetencer på alle niveauer.

? *Hvilken rolle spiller danskundskaber fremadrettet for byens udvikling?*

... Danmark og det danske sprog spiller en helt enestående rolle i Flensburgs historie og – det føler jeg mig helt overbevist om – sådan vil det også være i fremtiden. Beliggenheden så tæt ved grænsen, den permanente udveksling og den kulturelle tilknytning er her et vigtigt fundament.

Sammen om det fælles

– møder mellem danske og tyske skoleklasser på museer i grænseregionen

Katrine Fleckner Gravholt, Interreg-projekt KursKultur

Naboer er personer, som bor nær hinanden, og ordet betegner dermed primært et geografisk forhold, men med en geografisk nærhed følger ofte også en kulturel nærhed, som det er tilfældet i den dansk-tyske grænseregion. Danmarks og Tysklands fælles kulturelle fortid er udgangspunktet for arbejds pakken Kulturakademi under Region Sønderjylland-Schleswigs KursKultur-projekt. I det omfangsrige koncept, som arbejds pakken indeholder, arbejder danske og tyske museer sammen parvist og tilrettelægger et undervisningsforløb for danske og tyske skoleklasser om et grænseoverskridende tema, som falder inden for begge museers genstandsfelt. En dansk og en tysk skoleklasse møder hinanden på to museer og afprøver undervisningsforløbet ud fra forestillingen om, at det er berigende for elevernes kulturelle viden og forståelse at arbejde med et emne i et grænseoverskridende perspektiv. Med både naturhistoriske museer, kulturhistoriske museer og kunstmuseer som deltagere, med deraf følgende appel til forskellige af skolens fag og med målgrupper fra 5. til 10. klassetrin, er der stor variation i undervisningsforløbene.

Klassetrin 5-10

I konceptionen af projektet er indeholdt en forestilling om, at elevernes interkulturelle kompetencer kan styrkes gennem mødet. Der findes talrige og varierende definitioner af begrebet kompetence, men fælles for dem synes at være et element af handling. En bred definition af kompetence findes hos professor Knud Illeris: "Kompetence udgøres af helhedsbetonede fornufts- og følelsesmæssigt forankrede kapaciteter, dispositioner og potentialer, der er relateret til mulige handlingsområder og realiseres gennem vurderinger, beslutninger og handlinger i relation til kendte og ukendte situationer." (Illeris 2015:

68). Det handlende moment og det situative aspekt af kompetencen lader sig i Kulturakademi belyse gennem undersøgelsen af den verbale og nonverbale interaktion mellem de danske og tyske skoleelever på museerne, og den forskning, **Kulturakademi** der er tilknyttet arbejds pakken, belyser dette.

De følgende iagttagelser baserer sig på den mængde empiri, der indtil videre er indsamlet i forskningsprojektet, men det understreges, at de er af foreløbig karakter, da kun knap halvdelen af undervisningsforløbene i skrivende stund er gennemført. De primære metoder til empiriindsamling er observation og lydoptagelser, suppleret med mundtlige spørgsmål til elever og interviews med lærere. De undervisningsforløb, som museumsformidlerne har tilrettelagt og varetager, byder på meget forskellige aktiviteter og arbejdsformer fra museum til museum: fra rundvisning med høj eller lav grad af elevinddragelse til individuelt arbejde, pararbejde eller gruppearbejde med opgaver af konkret kreativ karakter eller mere kompleks faglig karakter. Det varierer derfor meget, om der lægges op til verbal og nonverbal interaktion mellem eleverne eller ej. Her spiller arbejdsformen en central rolle. I opgaver, som skal løses individuelt, ses stort set ingen interaktion mellem danske og tyske elever, heller ikke hvis de er placeret lige ved siden af hinanden. Hvis opgaven derimod lægger op til interaktion mellem eleverne, spiller forskellige faktorer ind herpå: sociale, emotionelle og faglige. Når man som elev stilles over for jævnaldrende, man ikke kender, og som tilmed har et andet modersmål, **Interaktion** vanskeliggør barrierer som nervøsitet og generthed en samtale. En anden barriere er naturligvis den rent sproglige. De fleste elever har svært ved at kommunikere på

nabosproget, hvilket ofte har en naturlig forklaring: nogle af de deltagende danske elever går i 5. klasse og har først på dette klassetrin modtaget tyskundervisning. Det gælder imidlertid også for mange ældre elever, at nabosprogkompetencerne er sparsomme, eller at det er svært at aktivere dem i de pågældende situationer. Nogle af de tyske elever modtager danskundervisning fra 7. klasse, hvis de har valgt det som valgfag, men det er langt fra alle, og er eleverne fra et lavere klassetrin, har de sjældent kendskab til det danske sprog. Strategierne til at håndtere disse sproglige udfordringer er flere: forsøg på kommunikation på nabosproget, kommunikation kun på eget modersmål, kommunikation på engelsk, nonverbal kommunikation, brug af lærere og museumsformidlere som oversættere, inddragelse af hjælpeværktøj som Google Translate eller slet og ret tavshed.

I forskningen arbejdes i traditionen fra sociologen Erving Goffman med interaktion mellem mennesker face-to-face både verbalt og nonverbalt. Et spor, som forskningen vil forfølge, er, om der er en tendens til, at nogle rammebetingelser virker mere fremmede for både den verbale og nonverbale interaktion mellem de danske og tyske elever end andre. Rammebetingelserne drejer sig bl.a. om museets ressourcer i forhold til tilrettelæggelsen af et undervisningsforløb, hvor det ikke alene

At undgå sproglige udfordringer

handler om formidlingen af et fagligt indhold, men også didaktiseringen heraf og opstillingen af rammer, der støtter mødet mellem danske og tyske elever, herunder formidling på både dansk og tysk. Erfaringer hidtil viser, at det er en stor opgave for museerne, og at det flere steder kræver ekstra ressourcer end dem, som på forhånd er til stede. For nogle af museerne er didaktiseringen i sig selv en udfordring, og det kan bevirke, at der ikke har været overskud til at indtænke interaktionen mellem de danske og tyske elever som en central del af forløbet. Hvis der ikke er indtænkt sekvenser med interaktion mellem de danske og tyske elever i undervisningsforløbet, er kontakten meget sparsom. Den verbale interaktion er da ofte "forbeholdt" eventuelle tosprogede elever. Flere gange har det vist sig, at der har været en tysktalende elev i en dansk klasse, som på eget initiativ er faldet i snak med tyske elever. Det er også sket, at meget kommunikation har "samlet sig" omkring en enkelt elev, som ganske vist ikke var tosproget, men som udviste en særlig åbenhed over for eleverne fra den anden klasse og en særlig lyst til kommunikation. I begge tilfælde har kontakten netop afhængt af det individuelle initiativ og ikke den didaktiske tilrettelæggelse af forløbet - og dermed af tilfældet og ikke af planlægningen. En foreløbig konstatering er derfor, at kommunikationen og interaktionen mellem de danske og tyske elever sjældent kommer af sig

selv. Fra museumsformidlernes side skal den hjælpes på vej af didaktiske rammer, som understøtter interaktionen mellem de danske og tyske elever, for at de får udbytte af samværet, og for at det er meningsfuldt, at en dansk og tysk skoleklasse netop besøger museerne sammen.

Et håb er, at forskningen kan bidrage med bud på, hvad man kan opnå med sådanne møder mellem danske og tyske elever omkring et fagligt tema i eksterne læringsmiljøer. Selve det faglige udbytte falder det ikke inden for forskningens ramme at undersøge. I stedet fokuseres der på mødet mellem eleverne: Ikke som et møde mellem såkaldt dansk og tysk kultur, men som et møde mellem naboer, der historisk set har meget til fælles og måske formår at opleve eller erkende fællesmængder eller berøringsflader gennem samværet med hinanden omkring et grænseoverskridende emne. I et transkulturelt perspektiv er det nationale eller etniske tilhørsforhold underordnet. Vigtigt er i stedet forbindelser og ligheder mellem aktørerne. Den tyske professor Aleida Assmann betoner det performative

Tilfælde og ikke planlægning

aspekt af lighed, som er relevant for denne undersøgelse: lighed perciperes af personer i en situativ handling eller social interaktion og omsættes i en reaktion eller en handling (Bhatti & Kimmich 2015). Med performativitet menes i denne sammenhæng elevernes handlinger og adfærd på baggrund af en opfattelse af lighedspunkter i den givne situation. Det kan komme til udtryk i tilnærmelser, udveksling og fælles aktiviteter mellem danske og tyske elever, og man kan formode, at en opfattelse af lighed vil sætte sig spor i eleverne efterfølgende og relativere eventuelle opfattelser af mennesker på den anden side af grænsen som værende helt fremmede.

En vigtig præmis for denne lighedsopfattelse er den didaktiske rammesætning af interaktionen. Med 18 museer og 72 deltagende skoleklasser muliggøres en bred undersøgelse af rammebetingelser, som kan sammenholdes med graden og karakteren af de danske og tyske elevers interaktion. Herigennem opnås et indblik i deres omgang og samvær med hinanden i en læringskontekst og

Relationer og ligheder

dermed et indblik i, hvilke kompetencer der er i spil og eventuelt kan fremmes. Sociale kompetencer og handlingskompetencer får her en central rolle, så snart aktiviteterne er fælles for de danske og tyske elever. Den foreløbige erfaring er, at det er svært at bringe nabosproget og de sproglige kompetencer i spil, og drejer det sig om et møde mellem børn, der ikke har kendskab til hinandens modersmål, stiller det høje krav til den didaktiske tilrettelæggelse af aktiviteter og opgaver, som skal tilpasses målgruppen.

Nabosprogs-
perspektiv

I et nabosprogs- perspektiv kan man beklage, at der kun i begrænset grad synes at være en sprogproduktiv dimension. Den sprog-receptive dimension af mødet er derimod af betydelig karakter, for eleverne hører nabosproget talt af museumsformidlere, lærere og elever, og måske kan dette stimulere den sproglige nysgerighed og skærpe den sproglige opmærksomhed. Et tegn herpå kan være, når elever bider mærke i nogle gloser på nabosproget og efterligner disse. Man kan kalde dette en sprække af interesse for nabosproget og/eller de, som taler det. En hensigt med forskningen i Kulturakademi er at få øje på disse sprækker og undersøge, hvordan de kan udvides til mere direkte kontakt imellem de danske og tyske elever ud fra forestillingen om, at de sproglige barrierer ikke behøver at blokere for interaktion. Dette kræver imidlertid rammebetingelser, som tager højde for de sproglige barrierer i en grundig didaktisering af arbejdet med et grænseoverskridende emne gennem arbejdsformer, der tilgodeser fælles aktiviteter og interaktion.

Grænseoverskridende møder i tidlig tyskundervisning

Praksisorienteret bacheloropgave udarbejdet af Anna-Lena Haack og Greta Erbar

Grænseoverskridende møder i tidlig tyskundervisning

De to lærerstuderende Anna-Lena Haack på 25 år og den 24-årige Greta Erbar har kendt hinanden siden skoletiden. De har begge taget studentereksamen fra Bernstorff-Gymnasium i Satrup og her lært dansk som fremmedsprog. Anna-Lena tog initiativet og valgte et studie på UC Syd i Haderslev, og Greta fulgte med. De valgte begge 'Tysk som fremmedsprog' som hovedfag, og til deres fælles bacheloropgave ville de gerne finde et emne, som der ikke var skrevet så meget om endnu og som havde et praktisk aspekt. Opgaven fik titlen: „Grænseoverskridende møder i tidlig tyskundervisning“ og omhandler autentiske lærings-situationer, som fremmer sprogbrugen og fremkalder en direkte kommunikation. Interessen for det andet sprog bliver øget, når eleverne oplever det, fordyber sig i emnet og deltager aktivt. Anna-Lena og Greta ville undersøge, hvilken betydning den autentiske lærings-situation i form af grænseoverskridende møder har for sprogundervisningen, og hvilken indflydelse møderne har på elevernes interkulturelle kompetencer – som sagt så gjort.

Passende partnerklasser til det vellykkede grænseoverskridende møde

Greta var i praktik på Tinglev Skole, og derigennem fik de mulighed for at inddrage en 6. klasse, som havde haft tysk i tre år, i deres undersøgelser. Desuden fandt de en passende partnerklasse, en 7. klasse fra Kurt-Tucholsky-Schule i Flensburg, som var blevet undervist i dansk siden starten af skoleåret. Før det egentlige møde mellem klasserne planlagde Anna-Lena og Greta undervisningsforløbet meget omhyggeligt og fandt på kommunikationsøvelser og emner.

Forberedelse er alfa og omega

Som forberedelse på det grænseoverskridende møde og for at fjerne eventuelle forbehold, var der tilrettelagt fire undervisningsenheder til eleverne fra Tinglev, som gik i gang fire uger før det planlagte møde. Anna-Lena og Greta fortalte eleverne om deres idé, bacheloropgaven og eleverne fra Flensburg. Så viste de dem en video fra eleverne fra Flensburg, som præsenterede sig selv i et par korte sætninger på dansk. De havde også skrevet en kort beskrivelse af sig selv. Hver elev fra Tinglev fik tildelt en tysk partner og penneven. Idéen med videoen vakte så stor begejstring blandt de danske elever, at de også sendte en video på tysk til Flensburg.

Eventyr som overordnet tema

I anden time stod den på eventyr. Eleverne blev inddelt i grupper og skulle skrive alle de begreber ned, som de kunne komme i tanke om til emnet. Der blev udvalgt otte begreber, som blev oversat ved hjælp af en ordbog. I 3. og 4. time var der særlig fokus på eventyret 'Snehvide' og Brdr. Grimm. Eleverne fik til opgave at sætte den tyske tekstversion i den rigtige rækkefølge, markere de vigtigste begreber og skrive dem ned i deres glosehæfte. Derefter fik eleverne en hultekst og skulle indsætte de begreber, der blev læst højt, de rigtige steder.

Dagen for mødet

Dagen, hvor eleverne skulle mødes, nærmede sig. De 19 elever fra Tinglev satte sig op i bussen og satte kursen mod Flensburg og de 21 elever fra Kurt-Tucholsky Schule. Alle var spændte, lærere og projektledere inklusive. Dagens program bød på ryste-sammen-øvelser, gruppearbejde ved forskellige stationer, dansk-tysk buffet, teaterstation og evaluering. Anna-Lena og Greta havde formuleret tre mål for dagen: Den indbyrdes forståelse fungerer, eleverne kan løse opgaver om 'Snehvide' sammen med partnerklassen, og eleverne opdager, at det er sjovt at lære og anvende et nyt sprog.

Øvelser, speeddating m.m.

Anna-Lena og Greta hentede bl.a. inspiration til ryste-sammen-øvelserne i hæftet 'Ud med sproget / Heraus mit der Sprache', som er udgivet af KursKultur. Hæftet giver eksempler på forskellige øvelser, som kan være med til at bryde isen mellem danske og tyske deltagere i et projekt og gøre tilgangen til nabosproget lettere. Anna-Lena og Greta valgte øvelserne 'Rækkefølger / Reihenfolgen' og 'Hilselegen / Begrüßungsspiel' i forskellige versioner om f.eks. tal, bogstaver, alder, højde og passende begreber. For at gøre formuleringerne på nabosproget lettere for eleverne, havde Anna-Lena og Greta forberedt talemåder og såkaldte chunks på arbejdsark. 'Chunks' er egentlig et engelsk udtryk og betyder lunser eller klumper. I relation til sprogindlæring er det ord, som sammen danner en meningsfuld enhed. Det kan være sætningsled eller hele sætninger. Det interessante ved det er, at man ikke lærer et ord isoleret, men i en kontekst og derfor bedre kan huske det. I speeddating-øvelsen, som Anna-Lena og Greta selv havde udviklet, blev spørgsmål på dansk og tysk læst højt og besvaret i fællesskab i gruppen.

Snehvide i seks stationer

Grupperne fik udleveret en løbeseddel og 20 minutter til hver station. Alle seks stationer (Memory, Twister, Wanted!, Tabu, Teater og Ord man brækker tungen på) havde et kommunikativt formål og lagde op til aktiv dansk og tysk sprogbrug. Ved nogle af stationerne blev der også gjort brug af tandemundervisning dvs. gensidig læring, hvor hver partner bringer sine sprogkundskaber i spil og lærer af den anden. Derved opstår der en aktiv kommunikation mellem eleverne, og de lærer de respektive begreber at kende gennem leg.

Madkultur fremmer sprogindlæringen

Ikke kun kommunikationen, men også det at kende et lands kultur, er vigtigt i sprogindlæringen og fremmer lysten til at bruge sproget. I pausen havde engagerede forældre sammensat en buffet med typiske danske og tyske retter, og så kunne eleverne prøve at smage noget nyt og tale om det. For Anna-Lena og Greta var målet med dette programpunkt også at styrke elevernes interkulturelle og sociale kompetencer, og ud over de nye begreber, ord og talemåder også at sende dem hjem med større viden om nabolandet i bagagen.

Resultat og varig effekt

Anna-Lena og Greta har skrevet forberedelsesfasen, selve dagen for mødet og efterbehandlingen ned, analyseret forløbet og bearbejdet det i deres bacheloropgave. De har udarbejdet spørgeskemaer til de deltagende elever og lærere og analyseret dem. Afslutningsvis har de begge kunnet konstatere, at forarbejdet og forberedelsen af eleverne på mødet havde taget længere tid end forventet. Den egentlige besøgs- og mødedag vurderes positivt af de to studerende. Tilbagemeldingerne viser, at størstedelen af eleverne gerne vil tilbringe en projektdag sammen med elever fra Tyskland igen, og at de har brugt det tyske sprog anderledes og mere intenst end i den normale tyskundervisning. Anna-Lena og Greta anser navnlig forberedelsen af de involverede parter for at være særlig vigtig – det drejer sig her om elever, lærere og også forældre. Desuden spiller ryste-sammen-øvelserne en vigtig rolle i forhold til at få lagt genertheden bag sig lige fra mødets start. Opgaverne under selve møderne skal være varierede og tilpasset elevernes alder. Her kan der f.eks. stilles spørgsmål om medier, musik, ferie, fritidsaktiviteter. Anna-Lena og Greta udtrykker afslutningsvis et ønske om, at grænseoverskridende møder måtte blive en integreret del af dansk- og tyskundervisningen. Det ville give eleverne en autentisk tilgang til nabosproget – med mange nye perspektiver.

BØRN LÆRER TYSK MED RASMUS KLUMP

Børnehavebørn beskæftiger sig med nabosproget gennem leg

De 5-6-årige børn fra Nydam Børnehus i Vester Sottrup var meget spændte, da de hentede Rasmus Klump, Pelle, Pingo og Skæg i Alnor ved Gråsten. De fire venner havde taget turen over vandet helt fra Tyskland for at besøge børnehaven i Vester Sottrup og være sammen med børnene. Fra stranden kunne de se over på den tyske side af Flensborg Fjord og fortalte: „Der kører vi tit over og handler! Og vi kører gennem Tyskland, når vi skal på ferie!“

Leg med Rasmus Klump

Rasmus Klump og hans venner overnattede hos børnehaveleder Kirsten Holm Petersen, og dagen efter blev de integreret i børnehavens hverdag. De spillede fodbold med drengene udenfor, hjalp med at bage pandepager, malede danske og tyske flag, og det var deres legemsdele, der blev vist frem, da børnene skulle lære, hvad de hedder på de to sprog. Begreber som ben, arm, hoved, bold, rød, gul, sort blev således bragt på bane gennem leg, hvilket var med til at vække podernes nysgerrighed. Der svirrede flere og flere begreber gennem luften på begge sprog, og de første børn kunne også stolt proklamere over for deres forældre: „Nu kan vi tysk!“

Udflugt over grænsen

Da passene og sundhedskortene var samlet ind, bamserne pakket ned, og de 34 børn havde vinket farvel til mor og far med flagene, tog de afsted til Jarplund. Endelig skulle de lære deres venskabsbørnehave og børnene at kende, hvor et fælles besøg i det indendørs legeland ‚SumSum‘ i Flensburg også var på programmet. „Der blev spillet, rutsjet og leget, og børnene havde ingen problemer med at forstå hinanden. Det fungerede bare helt naturligt“, fortæller Kirsten og tilføjer: „Børnene fra ADS-Kindergarten tog imod os med åbne arme. Vores børn var lidt tilbageholdende i starten, men det lagde de hurtigt fra sig, da de først kom i gang med at lege“.

Førskolebørn lærer tysk

Arrangementet var kommet i stand, fordi børnehaven deltager i ‚Rasmus Klump-projektet‘. Det skal føre danske og tyske børnehaver sammen, så de helt små også får adgang til nabosproget. Nydam Børnehus fik tildelt ADS-Kindergarten i Jarplund som venskabsbørnehave og er glad for udvekslingen. „Vi deltog i projektet, allerede før Sønderborg Kommune indførte tysk fra 0. klasse. Vores førskolebørn havde således allerede haft berøring med tysk, inden de kom i skole. Og både forældre og myndigheder er begyndt at tænke i nye baner. For blot et par år siden var det utjekket at lære tysk. Derfor sygnede tyskkundskaberne mere og mere hen selv i grænseregionen. Det vil vi gerne rette op på ved at gøre en aktiv indsats. Hos os er læringsmålene ikke i fokus, men derimod den legende tilgang“, forklarer Kirsten Holm Petersen. Hun indrømmer selv, at hendes tyskkundskaber er meget beskedne, og at det var en overvindelse for hende at tale tysk med de tyske kolleger til de første møder. Men det går bedre. „Nu strør jeg også af og til tyske ord ind i mine e-mails, og jeg tør også godt kaste mig ud i det ... selv om det grammatisk ikke altid er helt korrekt“, forklarer Kirsten med overbevisning i stemmen.

Rasmus Klump, Pelle, Pingo og Skæg på besøg i Vester Sottrup

Info: Rasmus Klump-projektet blev sat i værk af ADS-børnehaverne i 2015 og gjort grænseoverskridende med hjælp fra Regionskontoret, så børnene bliver introduceret til nabosproget allerede i regionens børnehaver. Regelmæssige møder mellem de deltagende børnehaver har været med til at nedbryde barrierer i forhold til det andet sprog og vække børnenes nysgerrighed på nabosproget gennem leg. Rasmus Klump alias Petzi, som han hedder på tysk, letter adgangen til sproget og støtter pædagogerne i deres arbejde med at udvide børnenes sproglige bevidsthed. Børnehavernes besøg er bl.a. finansieret via midler fra transportpuljen i det aktuelle Interreg-projekt ‚KursKultur‘.

Dansk som sprogprofil

ADS-Kindergarten i Jarplund har dansk som sprogprofil. Dette koncept for flersprogethed benytter den såkaldte immersionsmetode, dvs. dansk er det sprog, der benyttes og undervises i i børnehavens hverdag. Regler og gloser er ikke så vigtige, for børnene lærer ubevidst sproget gennem leg og samværet med andre børn. Rasmus Klump-projektet blev indført af syv tyske ADS-børnehaver i 2015 som et rent tysk projekt. De tyske børnehaver var så begejstrede over arbejdet med Rasmus Klump og hans venner, at de bad Regionskontoret om at videreudvikle projektet med en grænseoverskridende dimension og finde danske partnerbørnehaver.

Tinge-linge-later, tinsoldater

„Vi var meget overraskede over, hvor meget børnene i Jarplund vidste om Danmark og vores region. I børnehaven hang der billeder af den danske kongefamilie, Gråsten Slot og garderne. Hertil sang børnene meget tekstsikre den danske børnesang ‚Tinge-linge-later, tinsoldater‘. Virkelig imponerende“, synes Kirsten. Derfor var gæstegaven også to garderuniformer i børnestørrelse, som vakte stor glæde.

Venskabsbørnehaven Jarplund og genbesøg

De 34 børn fra Nydam Børnehus overnattede i AAK Jugendzentrum Neustadt i Flensburg og tilbragte en hel dag i selskab med førskolebørnene i Jarplund. Før sommerferien var børnene fra Jarplund på genbesøg i Vester Sottrup, hvor det blev aftalt at mødes igen.

Kirsten Holm Petersen er glad for det nye samarbejde og opbakningen fra forældre og kolleger. På den måde bliver nabosproget tysk integreret i hverdagen i Nydam Børnehus lidt efter lidt, og poderne bliver mere og mere nysgerrige på det.

Og hvad laver Rasmus Klump, Pelle, Pingo og Skæg mon lige nu? De er draget videre og bager nu stabelvis af pandekager i en anden børnehave.

Hanna og Mikkel på opdagelsesrejse

Efter succesen med kogebogen tager de nu både på en tidsrejse og opdager naturen

De mindste børns kendskab til nabosproget kan på glimrende vis styrkes med tilbagevendende figurer og historier, hvilket det dansk-tyske børnehaveprojekt „Rasmus Klump“ også er et godt eksempel på. I forbindelse med de regelmæssige møder mellem pædagogerne fra de deltagende børnehaver opstod der et ønske om at udvikle yderligere dansk-tysk materiale for at integrere nabosproget i dagligdagen i børnehaven på en nem måde.

Sproget bruges på en legende måde

Sådan opstod ‚Arbejdshæfte for pædagoger‘, som indeholder lege, sange og materiale til at klippeklister med, så børn kan få et indblik i nabolandets sprog og kultur gennem leg. Desuden blev figurerne Hanna og Mikkel udviklet. Den dansk-tyske kogebog ‚Rødgrød & Rübemus‘ indeholder ikke kun opskrifter, men er peppet op med små

Opskrifter og små historier

historier på begge sprog om Hanna og Mikkel fra Gråsten. De to venner tager børnene med på en spændende rejse gennem årtiderne og regionerne. Hver måned laver de en lækker ret, og i små historier fortælles om deres fælles oplevelser. Hanna & Mikkel egner sig til højtlesning både i børnehaven og derhjemme. Pædagogerne har også mulighed for først at læse historierne på det ene sprog og så på det andet. Hvilke ord lyder ens? Kan man også forstå historien på det andet sprog? Hverken pædagogernes eller forældrenes sprogkundskaber behøver at være perfekte for at kunne læse historierne. Det går primært ud på at lære nabosproget at kende, at kunne bruge det i praksis i hverdagen og få lyst til at udvide sprogkundskaberne.

Sådan blev Hanna & Mikkel til

Tanja Kehlet fra ADS-Kindergarten i Flensburg, Carina Lykke Varming fra Nydam Børnehus i Vester Sottrup og Susanne Ries, som nu er ansat på projektet KursKultur, udgør holdet bag Hanna & Mikkel. De udviklede de to figurer på mange fælles møder, gennemgik og udvalgte opskrifter fra forskellige børnehaver og skrev passende historier til de forskellige årtider. „Vi mødtes altid på Café Central i Flensburg. Her kunne vi rigtigt udfolde os og være produktive i hyggelige omgivelser. Først skulle vi have struktur på alt materialet og træffe en masse beslutninger“, forklarer Susanne. Carina og Tanja supplerer: „Vi havde meget forskellige forslag til navnene på de to hovedfigurer. De skulle være typiske for Nordtyskland og Danmark og ikke være for specielle, men heller ikke for almindelige. Og navnene skulle være lette at huske.“

Mere end blot en kogebog

Det ville ikke være specielt spændende at lave en ren kogebog, det var de alle tre enige om. „Dem findes der jo så mange af i forvejen“. Men kombinationen af traditioner, årtider, historier og opskrifter ville til gengæld være det helt rigtige. Tegninger af Hanna & Mikkel „Vi ville have korte kapitler, som er lige til at gå til, så pædagogerne kan gå i gang med det samme“, forklarer Carina. Nu manglede der kun at blive sat ansigt på Hanna & Mikkel. Der blev ringet rundt til grafikere og kunststuderende, og den danske grafiker Henning Rossen blev valgt til opgaven. „Hans tegninger vakte begejstring, første gang vi så dem. Præcis sådan skulle Hanna & Mikkel se ud“, siger Tanja.

Præsentation af materialet

Kogebogen var klar i foråret 2017 og blev præsenteret på en stor dansk-tysk konference på Regionskontoret i Padborg tillige med 'Arbejdshæfte for pædagoger'. „Vi var alle meget spændte og overhovedet ikke sikre på, om materialet i det hele taget ville falde i god jord hos pædagogerne“, medgiver de tre kvinder. Bekymringerne viste sig dog at være ubegrundede. Kogebogen blev en succes og bestilt i stort antal på Regionskontoret. Alle eksemplarer af 'Rødgrød & Rübenmus' blev revet væk på meget kort tid. „Vi var overvældede af succesen“, forklarer Susanne. Og hvad var hemmeligheden? „Jeg tror, det var eller er det helt rigtige miks. Det er sjovt at læse historierne højt på begge sprog. Det viser verden uden for børnehaven på en let forståelig måde og inddrager dansk og tysk. Denne kombination havde man bare ikke set før“, lyder Carinas forklaring.

Hanna & Mikkel klar til nye opdagelser

På børnehavekonferencen kunne deltagerne præsentere nye forslag til, hvordan Hanna & Mikkel udvikler sig. Der udarbejdes nu to nye materialer om Hanna & Mikkel, hvor den dansk-tyske duo bl.a. tager på en tidsrejse. De stifter bekendtskab med traditioner og kulturtilbud i Region Sønderjylland-Schleswig, får mere at vide om det danske kongehus og lærer H. C. Andersen at kende. På deres rejse møder de forskellige figurer og bliver præsenteret for detaljer om regionens historie. Det andet hæfte handler om naturen, som Hanna & Mikkel går på opdagelse i, de udfører eksperimenter og udforsker særlige landskaber. Målgruppen er ældre børnehavebørn og børn, der lige er startet i skolen. „Børnene elsker figurerne og lægger mærke til detaljer på siderne, som mange voksne slet ikke ser. Derfor er der altid noget nyt at opleve“, fortæller Susanne. Til glæde for mange vil kogebogen blive genudgivet, og alle materialer kan desuden også downloades på Kulturakademis hjemmeside.

Nyt materiale om arbejdsmarkedet skal fremme interessen for at arbejde på den anden side af grænsen

Hvordan kan eleverne i de ældste klasser motiveres til at fortsætte med at lære tysk? Dette emne blev drøftet ved en konference for tysklærere i Tønder og Aabenraa Kommuner for nogle år siden. Her blev det fremhævet, at eleverne kan motiveres ved at de kan se at det er en fordel at kunne tysk, fordi sproget åbner døren til arbejdsmarkedet på den anden side af grænsen. Idéen om at udvikle et materiale om det danske og det tyske arbejdsmarked til elever i 8. til 10. klasse blev født ved denne konference.

Øge motivationen for at lære nabosproget

Anne-Sofie Dideriksen, leder af ECCO Mind-Factory, og Adeline Muntenjon, har siden fået opgaven om at udvikle et materiale, der formidler arbejdsmarkedet på begge sider af grænsen til både danske og tyske elever. De to er ikke i tvivl om vigtigheden af materialet:

- Det er nødvendigt, fordi vi vil gøre børn og unge klart, at der er mulighed for at arbejde på den anden side af grænsen. Det giver større og mere spændende uddannelsesoplevelser, som også kan danne eleverne på et interkulturelt plan.

Begge to peger på det store potentiale i at beskæftige sig med arbejdsmarkedet og uddannelsesmulighederne i grænselandet:

- Ved at beskæftige sig med disse emner kan man vise helt konkret, hvad et fremmedsprog kan bruges til. Det er hermed med til at øge og fremme motivationen for at lære hhv. tysk og dansk som fremmedsprog.

„Danske arbejdspladser er selvfølgelig, ligesom her, forskellige fra virksomhed til virksomhed, tænker jeg.“

Timo, 20 år, født og opvokset i Tyskland og elev i detailhandelsbutik i Flensburg-området

Anledning til refleksion over forskelle og ligheder

Forfatterne har i udviklingen af materialet været meget opmærksomme på, at det skal fremstå indholdsmæssigt overskueligt for eleverne:

- Vi vil gerne opnå, at eleverne oplever og reflekterer over, hvad de rent faktisk kan bruge deres fremmedsprog til.

Omvendt er målsætningen i forhold til lærerne, der underviser i dansk og tysk som fremmedsprog, at de bliver mere motiveret til at inddrage materiale om arbejdsmarkedet i deres undervisning, og også planlægger konkrete virksomhedsbesøg:

- Vi har erfaret, at der er et behov for at lærere understøttes i at bruge virksomhedsbesøg aktivt, også i fremmedsprogsundervisningen.

Tanken er at tilbyde et letforståeligt grundlag for at unge kan snuse lidt til nabolandets arbejdsmarked gennem skolernes sprogundervisning på 9. og 10. klassesettrin.

Men materialet er ikke tænkt som en håndbog eller vejledning til, hvordan man begår sig på en arbejdsplads i nabolandet. Snarere tager materialet temaer som påklædning, sprogbrug mv. op gennem tekster, autentiske udsagn og opgaver på en måde, der skal give eleverne anledning til refleksion og dermed til at styrke deres interkulturelle kompetence.

Opbygning af materialet

Materialet er bygget op omkring en indholdsmæssig tredeling, som bevæger sig fra et generelt informationsniveau om arbejdsmarkedet i henholdsvis Danmark og Tyskland, over kulturelle ligheder og forskelle i arbejdsmarkedsøjemed og til konkrete fremstillinger af grænselandets arbejds- og uddannelsesmuligheder. Emner som "to lande – et arbejdsmarked", "arbejdsmarkedene i grænselandet", "løn, skat og sociale ydelser", "to lande – mange kulturer" "digitalisering" eller "dine uddannelsesmuligheder på tværs af grænsen" tages op og beskrives på en letforståelig og

"Jeg er faldet rigtig godt til her, fordi jeg personligt godt kan lide en familiær arbejdsplads, hvor man siger du til hinanden. Vi er alle sammen lige, når vi arbejder sammen. Det er noget, jeg godt kan lide. Alle er ligeværdige."

Mathias, 24 år gammel, født og opvokset i Danmark og kok på restaurant i Flensburg-området

"Jamen jeg synes selvfølgelig der er andre elever der skal vælge denne model som uddannelse fordi det giver så mange flere muligheder fremadrettet, karrieremæssigt både på det danske og det tyske. I Danmark er der rigtig meget brug for at man har nogen der kan tale tysk fordi det er en mangelvare, så derfor er det i hvert fald en god ting."

Katharina, salgsassistentelev / Azubi Einzelhandelskauffrau, Sinnerup Flensburg

vedkommende måde. Materialet suppleres med didaktiseringsforslag til arbejdet med emnerne i hhv. dansk og tysk som fremmedsprog. Det trykte hæfte suppleres med gloselister og opgaver online. Til opgaverne hører videoer, som også ligger online. Du kan finde alle materialer på

www.kulturakademi.dk

Kulturakademi

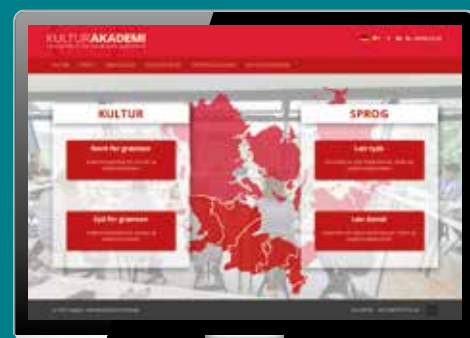
Materialer til nabosprogsmødet på kulturakademi-hjemmesiden

Kulturakademi er en grænseoverskridende læringsplatform for skoler og dagtilbud med undervisningstilbud og -materialer om kultur og sprog i Region Sønderjylland-Schleswig. Læringsplatformen skal bidrage til, at børnene får indsigt i kultur og sprog på den anden side af grænsen. Platformen er dermed oplagt til at bruge når eleverne skal få en autentisk oplevelse af nabosproget.

Via Kulturakademi kan dagtilbud og skoler få støtte til et møde med børn og unge på den anden side af grænsen samt til at besøge en kulturinstitution i det andet land. På den måde kan eleverne lære om kultur og historie i grænselandet og komme i kontakt med nabosproget på autentisk vis. Et eksempel på en dag kunne være at en tysk klasse besøger en klasse i Danmark og de sammen besøger en kulturinstitution. Skolerne kan gennem Kulturakademi både få støtte til transport, entré og en aldersvarende rundvisning på museet.

Hjemmesiden kulturakademi.dk indeholder derudover en omfattende samling af materialer og links til tysk- og danskundervisningen, inddelt ef-

ter alders- og uddannelsestrin. Materialesamlingen skal give sprog lærere ny inspiration til undervisningen via aktuelle og vedkommende materialer. Samlingen findes under området "sprog".

Tilskudsmuligheder til nabosprogsmøder gennem transport- eller kulturakademi-puljen kort fortalt:

Transportpulje

Hvis du sammen med din klasse og med en partnerklasse fra den anden side af grænsen vil besøge et af de museer, der deltager i Kulturakademi, kan du søge om støtte til at dække udgifter til transport, entré og et museumspædagogisk program.

Du finder ansøgningsskemaet og retningslinjerne på hjemmesiden kulturakademi.dk under støttemuligheder => Transportpulje.

Kulturakademipulje

Hvis du vil besøge et museum på den anden side af grænsen, der deltager i Kulturakademi, uden en partnerklasse, så har du mulighed for at søge om støtte til at dække udgifter til transport, entré og et museumspædagogisk program gennem vores særligt oprettede kulturakademi-pulje.

Du finder ansøgningsskemaet og retningslinjerne på hjemmesiden kulturakademi.dk under støttemuligheder => Kulturakademipulje.

Interreg
Deutschland - Danmark

KursKultur

STØTTEHENVISNING

KursKultur er finansieret af Interreg Deutschland-Danmark med midler fra Den Europæiske Fond for Regionaludvikling. KursKultur finansieres desuden med støtte fra de regionale partnere, de regionale idrætsorganisationer, UC Syddanmark, Kulturregion Vadehavet, Kulturministeriet og Ministerium für Bildung, Wissenschaft und Kultur des Landes Schleswig-Holstein.

www.interreg5a.eu | www.kulturakademi.dk

